VOLLEDIGE BESCHRIJVING

VAN ALLE

KONSTEN, AMBACHTEN, HANDWERKEN, FABRIEKEN, TRAFIEKEN, DERZELVER WERKHUIZEN, GEREEDSCHAPPEN, ENZ.

TEN DEELE OVERGENOMEN

UIT DE BEROEMDSTE BUITENLANDSCHE

WERKEN;

En vermeerderd met de Theorie en Praktijk der beste Inlandsche Konstenaaren en Handwerkslieden.

VIERDE STUK.

DE

LEERLOOIJER, LEERTOUWER, WIT- EN ZEEMLOOIJER.

MET PLAATEN.

Te DORDRECHT,

BIJ A. BLUSSÉ EN ZOON.

MDCCLXXXIX.

DE LEERLOOIJER, LEERTOUWER, WIT- EN ZEEMLOOIJER;

OF

VERHANDELING

OVER DE

BEREIDINGEN

DER

DIERLIJKE HUIDEN,

TOT ALLERHANDE ZOORTEN VAN

LEEREN.

Uit een oorſpronglijk Nederduitsch Handſchrift, en de beste Werken der Uitlanderen zaamgeſteld,

DOOR

P. J. KASTELEIJN,

APOTHEKER EN CHIMIST TE AMSTERDAM, LID VAN HET BATAAFSCH GENOOTSCHAP DER PROEFÖNDERVINDELIJKE WIJSBEGEERTE TE ROTTERDAM, EN VAN HET PROVINCIALE UTRECHTSCHE GENOOTSCHAP VAN KUNSTEN EN WEETENSCHAPPEN.

DEN

HEERE

WOPKO CNOOP,

TE

BOLSWARD,

WORDT DEEZE

BESCHRIJVING,

ONDER HARTELIJKE DANKZEGGING VOOR
ZIJNE BEREIDWILLIGE HULP EN
GEOEFFEND ONDERRICHT TOT
DE ZAMENSTELLING VAN
DIT EN EEN VOLGEND
STUK,

M E T

TOEBEDE VAN DEN BEGEERLIJKSTEN VOOR-

SPOED EN VERZEKERING VAN BIJZON-

DERE ACHTING, TOEGEWIJD

DOOR

ZIJNE BEREIDWILLIGE

DIENAARS,

DE UITGEEVERS BLUSSÉ.

VOOR-

VOORBERICHT.

Tot het zaamſtellen van deezen arbeid heb ik mij gedeeltelijk bediend van een mij ter hand geſteld Nederduitsch origineel handſchrift, het welke eene zeer openhartige en proefönder vindelijke beſchrijving van de Nederlandſche Leêrlooijerij en Touwerij *vervatte. Onzen Leezer is des aan die hand verſchuldigd, het merkwaardigſte, 't welke in dit ſtuk, met opzigt van* onze Leêrlooijerij, *en* Touwerij, *in het eerſte en* vierde *Hoofdſtuk, voorkoomt; als mede de* grondſchetzen *eener* Leêrlooijerij *en* Touwerij, *voorgeſteld in de 4 eerſte plaaten, benevens de werktuigen, bij onze Natie in gebruik, volgens de 5de en 6de plaat. Niemand vertrouwe ik, zal dankbaarheid willen weigeren aan den heere* CNOOP, *welke ons de gemelde belangrijke zaaken, zoo getrouw, zoo naar waarheid, en zoo bevatlijk leverde, dat men ze te vergeefs bij uitlandſche Schrijveren dusdanig zoude zoeken.—*

Wegens de verdere verhandelde ſtukken, trachtte ik een nuttig gebruik te maaken, van de voornaamſte uitlandſche Schrijveren, welke die ſtoffen, meêr en min, hebben behandeld; vooräl van den arbeid van DE LA LANDE, VON JUSTI, JUNG, SCHREBER, SPRENGEL *en* BECKMAN. *Ik zogt het merkwaardige en tevens het nuttigſte en waare, uit dier mannen ſchriften te verzamelen, en heb, een en ander, verbonden met eigen waarneemingen, tot een nieuw geheel, zoeken te brengen; waarin*

ik

ik wenschte, dat onze Landgenooten rijkheid, beknoptheid, regelmaate en bevatbaarheid mogten verëenigd vinden.

Het scheen mij uiterst belangrijk onzen Leezeren ook met de Leêrbereidingen *der* Uitlanderen *bekend te maaken; en om dit zoo beknopt en zakelijk als mij mooglijk was uit te oefenen, heb ik geene moeite gespaard; het zelve zij gezegd van de meer vreemde en kostbaare Leêrzoorten; in zoo verre, dat men, behalven de dagelijks veelvuldig gebruikt wordende zoorten van Leêr, in 't 8ste Hoofdstuk, een rijk aantal van meer vreemde en kostbaare zal leeren kennen, en van etlijke bijzonderheden onderricht worden. Ik wensche — en dit was mijn doel — dat deeze Verhandeling, den werkdaadigen Leêrfabriekant en den oordeelkundigen kunstbeschouwer nuttig tevens en aangenaam zijn moge!*

Amsterdam, Januarij,
1789.

P. J. K.

DE LEERLOOIJER, LEERTOUWER, WIT- EN ZEEMLOOIJER.

INLEIDENDE SCHETZE DER LEERBEREIDINGEN, IN 'T ALGEMEEN.

De bewerkingen der huiden en vellen zijn even zoo veelvuldig en onderſcheiden, als 'er door die bewerkingen verſcheidene zoorten van Leêr gemaakt worden. De voornaamſte bewerkingen, welke onze Landgenooten in dit vak uitöefenen zijn, in een' algemeenen zin, het *Leêrlooijen* en het *Leêrtouwen*. Schoon mij, op geene plaats noch bij eenig ſchrijver, eenig beſcheid is voorgekomen, van den oorſprong dier benaamingen, zoo achte ik het waarſchijnlijk, dat de naam *Leêrlooijer* zijn aanzijn verſchuldigt zij, aan den naam die de *Run*, (welke men ter bereiding der huiden tot leêr gebruikt,) bij de duitſchers heeft; te weeten: *Lo*, of *Loh;* waaröm zij hunne *Leêrlooijers* met den naam van *Lohgerbers* beſtempelen. *Leêrtouwer* kan men als eene eigenäartige benaaming achten, afgeleid van dien arbeid, welke hij verricht; als grootendeels in kloppen, trappen enz. (dat men ook *touwen* noemt,) beſtaande.

De algemeene naam van *Leêrmaaker* of *Leêrbereider* ware gewis eigenäartiger; dan naardien 'er ook lieden zijn, vooräl in andere landen, die nog anderzoortige bewerkingen verrichten, om zóó

veel verſcheidene zoorten van Leêr te vervaardigen; en men hen ter, onderſcheiding, benaamingen heeft gegeeven, overëenkomſtig met den aart hunner bewerkingen, hunner voortbrengzelen, of der ingrediënten van welken ze zich tot hunnen arbeid moeten bedienen; zoo zijn wij ook verplicht, om ze, overëenkomſtig dat algemeen aangenomen gebruik, op te geeven, en, dus doende, ze onderſcheidend in hunne bewerkingen en bereidingen te doen kennen.

1. De *Leêrlooijer* is die, welke ter bereiding der huiden tot Leêr, zich, onder anderen ook, van *Run*, bij de duitſchers *Loh*, bediend.

2. De *Leêrtouwer* is hij, die het reeds *gelooide Leêr*, door nadere bewerkingen, waarvan het werktuigelijke trappen, kloppen, ſmeeren, verwen, enz. geen klein gedeelte uitmaakt, tot verdere volmaaktheid brengt.

Behalven deeze twee onderſcheidene zoorten van bewerkingen zijn 'er nog,

3. De *Witlooijer*. De *Witlooijerij* is de bereiding des Leêrs, zonder *Run*, door middel van Aluin, Zout, enz.

4. *Zeemleêrbereider*, deeze is hij, die de zoorten van vellen, en zonder *Run*, en zonder *Aluin*, door middel van *volling*, met eenig *vet* ligchaam, bereidt.

Onder deeze vier hoofdrangen, zullen we gelegenheid hebben, om de bereiding van een aantal zoorten van Leêr, en veele andere zaaken, daartoe betrekkelijk, ten duidelijkſten, immers zoo volledig en tevens beknopt als ons mooglijk is, voor te draagen: en dan zullen wij nog ſpreeken,

5. Over de bereidingwijzen, enz. van eenige kostbaare Leêr-zoorten; en

6. On-

6. Onzen arbeid besluiten, met eene zaakelijke omschrijving der *werkplaatzen* en *gereedschappen*.

Alle zoorten van huiden en vellen van dieren, kunnen tot Leêr worden overgebragt. De zoorten van Leêr onderscheidt men, en naar de verschillende huiden of vellen der dieren, in 't algemeen; en ingevolge de verschillende bewerkingen, waaräan men ze heeft blootgesteld. 'Er ontstaan, derhalven, veele zoorten van Leêr, welke dan ook tot een groot aantal van onderscheidene en nuttige gebruiken in de menschelijke maatschappij dienen.

De dierlijke huiden bestaan uit een vast weefzel van huidäartige vezelen en laagsgewijze op één liggende deelen, welke de eigenschap hebben, om zich vaster in één te dringen, wanneer men ze, ten dien einde, in geschikte vloeistoffen of vogten behandeld, welke met zaamentrekkende middelen voorzien zijn. De tusschenruimten der huiden zijn, in hunnen natuurlijken staat, vervult met vet, bloed, lijm- en slijmerige deelen; en alle deeze stoffen zijn, onderhevig aan de rotting. Hieröm moeten de huiden en vellen der dieren, behalven de onthairing, van die stoffen volkomen bevrijdt worden, door zóódanige middelen die geschikt zijn, om dezelve op te losfen, zonder de vezelen der huiden of vellen zelve te benadeelen, en tegelijk die onderlinge deelen naauwkeuriger te verëenigen, door ze veel nader in één te dringen, waardoor dan de huiden als zamenkrimpen, kleiner worden, en tot veel vaster ligchaamen overgaan. Korter noch duidelijker wist ik het *algemeen oogmerk* van *Leêrbereiding* niet uit te drukken. Wij gaan nu over tot de bewerkingen zelf, een aanvang maakende met den Leêrlooijer.

EERSTE HOOFDSTUK.

Bewerkingen van den Leêrlooijer; gelijk die bij onze Natie behandeld worden.

Het Leêrlooijen is, in 't algemeen, eene bewerking, om, door middel van weeking, gesting, bijting, enz. de dierlijke huiden en vellen, van de vleesch-, vet-, slijm-, en dus van de aan de rotting blootstaande deelen te berooven; hunne tusschenruimten (*poriën*) te openen; hunne hairen te ontneemen; en hunne vezelen of hun zamenweefzel die richting te geeven, dat dezelven zich onderling naauwkeuriger verbinden; in zoo verre, dat 'er harde of leenige, edoch tegelijk vaste en sterke, tot veele zaaken aanwendbaare zoorten van Leêr, door daargesteld worden.

De huiden van het Rundvee zijn de voornaamste voorwerpen van den Leêrlooijer. Hij ontvangt dezelven versch, 't welke men groene huiden noemt; en gedroogd.

Zoo dra de Leêrlooijer *versche huiden* der Runderen ontvangt, het welke voornaamenlijk in grooten getale in den slachttijd plaats heeft; bestaat zijne eerste verrichting in ze te onthoornen en te ontstaarten. Men laat de hoorens in de open lucht liggen, tot de aanvangelijke rotting, als wanneer men 'er het beenächtige ligtelijk van kan afzonderen. De huiden worden aan den kant des waters gevleid; een werk-

werkman doet door het hoorngat van elke huid een touw; een ander ſpreidt de huiden uit in 't water, het hair boven plaatzende, hiermede voortgaande, en zóó veelen aan een touw reigende, als de diepte van 't water toelaat. 's Anderen daags worden dezelven (doorgaans ten getale van 120) door twee knegts opgehaald, en, ter uitzijpering, op elkanderen gelegd. Vervolgens worden ze weder in 't water geplaatst, vervolgende deeze behandeling den tweeden, derden en vierden dag. Nu brengt men de huiden bij de kalkkuip, naast de kuip wordt de bovenſte, op de hairzijde, uitgeſpreid, en door twee knegts, door middel van ſmeerſtokken, met dunne toegemaakte kalk beſtreeken; op de aldus beſtreeken huid, legt men een tweede, en gaat met dezelfde behandeling voort, tot de laatſte toe. Thans worden ze in de opgeroerde kalkkuipen gekuild. Het in 't water liggen der huiden is om ze van bloed enz. te zuiveren, en ze te weeken: de kalk dient om het hair los te bijten.

Men ontvangt ook *gezouten huiden*, waarmede men op dezelfde wijze handelt; zij moeten echter 2 of 3 dagen langer in 't water blijven, en meermaalen opgeſlagen worden; want zij hebben langer' tijd ter weeking nodig.

Men bekoomt ook *gedroogde huiden*, zoo als, onder anderen, de *weſtindiſche*, welke meer dan vóórheên in de Looijereijen verwerkt worden. Deezen brengt men insgelijks in 't water, plaatzende dezelven achter ſtokken, welke men te vóóren heeft ingeſtoken. Den eerſten of tweeden dag daarna, naar maate het weêr matig of warm is, ſlaat men ze op, en ſtrijkt ze, op de vleeschzijde, uit, om ze wat losſer te

maaken. Daarna ſpreidt men ze weêr in 't water uit; haalt ze, na een of twee dagen weder op; onderzoekt ze of 'er ook onder zijn, die genoeg geweekt hebben, of welke matte plaatzen hebben. Al de huiden worden nu rollende uitgetrapt; men brengt de matten in de kalk, de overigen nogmaals in 't water, zóó lang, tot ze allen voor en na geſchikt zijn, om in de kalk te kunnen gebragt worden; als wanneer ze in denzelfden toeſtand der vóórgaanden gebragt zijn.

De bijting der kalk veröorzaakt de loslaating der hairen. Dit wordt 's zomers ſpoediger bewerkt dan 's winters. Men moet derhalven van week tot week de huiden onderzoeken, en dezulken waaruit zich 't hair ligtelijk laat trekken, afzonderen om onthairt te worden. 'Er verloopen wel, 3, 4, of 5 weeken eer ze tot dien ſtaat door de kalkweeking gebragt zijn, echter zijn zommigen ongelijk eerder gereed dan anderen; weshalven eene wekelijkſche uithaaling en onderzoeking nodig is; 't welke daarënboven dient om de huiden niet ſterk te laaten verbijten; want de kalk heeft de eigenſchap dat ze de huiden zagt en buigzaamer maakt; iets dat voor het eigenlijke *zoolleêr* niet dienſtig is, waaröm ook uitlandſche Looijers, voor het zelve, zich niet van de kalkbijting bedienen, maar van eene andere bewerking om de hairen los te maaken, waarvan wij in 't vervolg zullen ſpreeken.

Wanneer nu de huiden, het zij groenen, of gedroogden, door de kalk tot onthairing zijn geſchikt gemaakt, dan gaat men tot die verrichting over. Zommige Looijers onthairen alle huiden op den hairboom; anderen onthairen alle inlandſche huiden met ſchoffels op ſtapel, vóór de kalkkuilen; haalende, ten

dien

dien einde, dezelven, bij tien of twaalf ſtuks, op den kant; dit is voorzeker de ſpoedigſte wijze, maar niet zoo goed geſchikt, om zwart en wit hair van 't gemengde af te zonderen. Iets dat echter in aanmerking behoort genomen te worden, vermits de prijzen van eene en anderen zeer onderſcheiden zijn; moetende de hairen echter behoorlijk gewasſchen en gedroogd worden.

Wanneer de westïndiſche huiden maar eenigszins loshairig zijn, moeten ze onthaird worden; en deeze worden op boomen, door middel van hairmesſen, onthaird; 't welke juist geen gemakkelijk werk is.

Als de huiden onthaird zijn, worden ze in 't water afgeſpoelt, en dan moeten ze afgevleescht worden; dat is, door middel van vleeschmesſen de vliezen en vezels tot op den kern af te ſnijden, en zomtijds aan de koppen af te dunnen. Dit is één van de voornaamſte verrichtingen des Looijers; ook is de een hier veel vaardiger in dan de andere. Scherpe mesſen zijn hiertoe onöntbeerlijk; oplettendheid, behendigheid en kragt koomen hier bijzonder te ſtade.

Wanneer men de huiden tot zoogenaamde *Ruggen* wil looijen, kiest men de daartoe geſchiktſten en voordeeligſten uit, dat is dezulken, die dik van huid in den rug en dun in den buik zijn. Die deeze hoedanigheid niet bezitten, te dun in den rug, of te dik in den buik zijn, worden tot *Twijfelaars* beſtemd, dat is, om ze in haar geheel te looijen.

De tot Ruggen geſchikten, worden, door twee knegts, dubbel op een' houten tafel gelegd, en de meester, of meesterknegt, voelt, met zijne linkerhand, waar de huid leenig genoeg zij; merkt zulks

met het punt van een mes, en ſnijdt 'er voorts het afval, of dunne buikleêr, de voorpooten, een gedeelte der agterpooten, benevens den kop af; en nu noemt men de dus afgeſneden huid een *Rug*. Zommigen beginnen de ſnijding der huiden van de agterpooten, doch de meesten van den hals af. —— Het afval wordt terſtond in 't water, en de Ruggen, met kalk geſmeerd zijnde, in den kalkkuil gebragt.

Die tot Twijfelaars geſchikt zijn, worden ook in 't water gebragt, alsmede, die men tot Tuig- of-Zadelleêr geſchikt heeft; deeze heeft men, in de ſorteering, gemerkt, door de ſtaart een weinig op te ſnijden.

De *Ruggen*, die men voorheeft tot hard gekalkt Zoolleêr te maaken, laat men doorgaans, als het vriest, ſtil in de kalk liggen, tot de grootſte koude over is, ſchoon dit ook agt of tien weeken duurde: daarna ſlaat men ze, om de veertien dagen, uit en in, tot men ze genoeg gezwollen oordeelt: doch hierömtrent is de eene Looijer van een ander denkbeeld dan de andere.

Als ze agt maalen opgeſlagen zijn, achtten wij dezelven genoeg gekalkt. Zijn ze na de koude eerst geſneeden, zoo is het genoegzaam, als men ze viermaal om de 14 dagen, en zesmaal om de agt dagen opſlaat; en in het midden des zomers, is agt keeren 's weeks genoegzaam.

Uitgekalkt zijnde, worden de Ruggen in 't water gebragt, en na één, twee of drie dagen geſpoeld en opgeſlagen; verder om de één of twee dagen, na het water zuiver en het weêr warm is. Na vier, zes, of agt dagen, worden zij, gelijk allen Zoolleêr, in drieën in de breedte ingeſlagen, en na de looikuipen,

bij

bij vier of zes tevens, na ze zwaar zijn, gekruit; (de Twijfelaars ſlaat men eerst de buiken in) en op de nervzijde met eene goede laag maatig fijn gemaalen Run geſtrooid, gebruikende men, naar maate ze groot en zwaar zijn, voor ieder 15, 17 of 20 ponden drooge Run. 'Er zijn Looijers, die ze vóóräf nog inſtrooijen, met versch bewaarde *Kif* (uitgelooide *Run*), van *gaar* (dat is *gelooid*) Leêr. Deeze bewerking, die men *keeren* noemt, is waarſchijnelijk van grooter nut, dan veelen denken. Men laat ze in de Kif, dat behoorlijk wordt afgewaterd, twee, drie of vier dagen ſtaan, veegt ze ſchoon, en brengt ze voorts in de eerſte *Eek* of *Runkuip*.

De *Twijfelaars* ſpreit men, na één of twee dagen, ook uit: ſlaat ze op, en doet ze 'er daarna weder in: dit wordt herhaald tot ze vervallen, dat is ſlap worden; dan brengt men ze bij den boom, ſtrijkt ze op de nerv overäl gelijk met de gladpan uit. Nu ſpoelt men ze nogmaals af, en brengt ze, even als de Ruggen, bij de kuip, of, indien men den arbeid niet ontziet, en men ze meer dan gewoon blank en zagt begeert, in Laven, zaamgeſteld, voor 10, 12, a 16 Twijfelaars, uit 40 of 50 ponden Run en ruim water. Als men ze des morgens daarin gebragt heeft, ſlaat men ze tegen den middag eens op, vóór den avond nogmaals, en de twee volgende dagen, 's daags éénmaal, 'er een pond of tien friſsche Run dóórroerende, terwijl ze opgeſlagen zijn. Men gebruikt, na hunne zwaarte, voor elk, 10, 25, a 30 ponden Run en meer. Met het afval handelt men op dezelfde wijze; men maakt 'er een dekzel van Kif over, leggende daaröp planken en ſteenen.

De *Tuighuiden* worden eerst als de Twijfelaars be-

handelt: dan, na zij drie of vier dagen gewatert zijn, brengt men ze in de *Konfijt*, dat is een mengzel van hoendermest met water, waarvan het water geen meer mest bevat, dan dat het 'er, na de doorroering, sterk troebel van is; na drie dagen worden ze dagelijks één of tweemaal opgeslagen, tot ze geheel *mat* zijn. Dan het zijn alleen de kundigsten en ervaarendsten, welke dat tijdstip weeten te kennen; en zoo men dat tijdstip laat voorbij gaan, dan zijn de huiden, min of meêr, onherstelbaar bedorven. Nu worden ze geglad, voorts met het strijkmes, na ze gespoeld zijn, gelijk gestreeken, en vervolgens, gelijk de Twijfelaars in 't Laf enz. behandeld.

De huiden tot Overleêr, van Pinken en Zuigers, worden op dezelfde wijze als de Tuighuiden behandeld, tot in 't Laf; met dit onderscheid, dat ze op de plaatzen, waar ze te dik zijn, worden afgeschaaft, met het verwitmes. Hierbij moet men in 't oog houden, dat ze zoo weinig kalk krijgen als mogelijk is, om ze ter onthairing geschikt te maaken, en men de dunte van 't Leêr, met opzigt van den tijd dien men ze in 't water en in de konfijt laat blijven, in aanmerking neeme.

Kalfsvellen, Bok- en Schaapenvellen, kunnen op voornoemde wijze ook goed gelooid worden; mits de koppen der vellen, met het vleeschmes worden uitgedunt. Beter nog, wanneer de twee eerstgenoemden, tweemaal op de nervzijde gestreeken, en voorts nogmaals op de vleeschzijde afgetrokken worden; dan worden ze terstond in de laven geroerd, een uur of twee langer en dikwijls opgeslagen; vervolgens strooit men deezen en allen ligt Overleêr op laf; dat is, men maakt een goed Eeklaf, in de kuip waarin men het te bereidende Overleêr zal strooijen, leidt daar eenige

smalle

ſmalle houten in, en werpt 'er die dan zoo vlak doenlijk op; verhelpt de vouwen en overgevallene klaauwen, door middel van puntige ſtokken, en ſtrooit daar voorts de fijne Run op, tot de kuip vol is; zorg draagende, dat de vellen zeer gelijk in de kuip gevleidt, en alle derzelver deelen met Run gedekt zijn.—

Wanneer Ruggen en Twijfelaars, vier, zes of agt weeken (na het weêr is) in de *eerſte* Run geweest zijn; haalt men ze 'er uit, klopt ze af, en legt ze recht op elkanderen. Nu veegen twee knegts dezelven bij gedeelten af. Men legt ze op den kant der kuip, en ſtrooit ze op de vleeschzijde; doch niet zóó dik dan de eerſtemaal. Na agt, tien of twaalf weeken worden ze op de nervzijde geſtrooid, edoch mede niet ſterker; dit nu is de derde Run. Na vier, vijf of zes maanden worden de lichten *gaar*. De zwaarſte huiden verëisſchen eene vierde ſtrooijing, en worden dan eerst vijf of zes maanden daarna *gaar*. Indien men echter ongemeene zwaare huiden heeft, worden ze nóg beter, wanneer men ze nog eene Run van zes of agt maanden geeft.

Die 't ſtrooijen verricht, moet bedacht zijn, dat hij de dikſte huiden de meeste Run geeve, vooräl aan de agterplaatzen en koppen. ——

Als de huiden uitgelooid zijn, klopt men ze af, en hangt ze om te droogen op ſtokken, of aan ſpijkers. Als ze aan 't droogen zijn, vooräl de hard gekalkte Ruggen, neemt men ze af, buigt de plooijen 'er uit en legt ze vlak op elkanderen, laat ze zoo een dag of twee liggen, hangt ze weêr op, en als ze genoegzaam droog zijn, borſtelt men ze af, vouwt ze te zaamen, en laat ze weêr wat liggen; vervolgens hangt men ze weêr op, en als ze volkomen droog

zijn,

zijn, wórden ze op elkanderen geſtapeld, en dan zijn ze ter verkoop gereed.

Het *Afval* geeft men, als het niet aanmerklijk zwaar is, maar twee Eeken; daarna hangt men het op; genoegzaam droog zijnde, wordt het afgeborſtelt, en op een tafel met een ſtrijkmes vlak en effen geſtreeken: de plaatzen welke daartoe reeds te droog mogten zijn, worden met een ſpons genat; voorts hangt men het weêr op tot het droog is, vleidt het op elkanderen, en perst het met eenig gewigt, en nu is het gereed om te verkoopen.

De *Tuighuiden* geeft men drie Eeken, *Overleêr-*, *Paarden-*, *Zuigers* en *Pinken-Huiden* looit men met twee Eeken gaar, doch men laat ze wat langer ſtaan.

Kalfsvellen worden met twee, en ook wel met één Eek gaar gelooit, als ze ſterk gelaaft zijn. Zommigen geeven één Eek en daarna nog een warm laf.

Schaapsvellen looit men tot *Bazanen*, gelijk Kalfsvellen, maar meest looit men ze warm gaar, want dewijl ze los van aart zijn, gelukt dit zeer wel.

De ligte *Schaapsvellen*, zonder gaten, en die 'er wél uit zien; de ligſte, zuivere, gaave *Pinkjes;* nugteren Vellen, en zoogenaamde *Makken* of ongeboren Vellen, die uitwendig gaaf zijn, beſtemmen zommige Looijers voor den boekbinder. Deeze Vellen worden ſterk in 't water bewerkt, door ze zorgvuldig te ſtrijken, te trappen, en nógmaals te ſtrijken, tot ze volkomen week zijn: nu doet men ze in oude kalk, zonder 'er in agt dagen eenige drooge kalk onder te roeren. Zoo dra mogelijk, worden ze gehaird, geſtoten en in de konſijt gebragt, welke uit koude mest bereidt is; naarmaate de Vellen volkomen mat worden, worden ze geglad, geſtreeken, afgetrokken, geſtampt, en

uit-

uitgewasſchen; nu doet men ze in 't laf; roert ze in hetzelve den eerſten dag ſterk, ſlaat ze geſtadig op, en doet ze 'er voorts weder in, op dat zij niet zouden bevangen en bont worden; den volgenden dag kunnen ze wel een uurtje blijven opgeſlagen liggen, als ze bedekt zijn; terwijl de bijkoomende eerst eens met wat fijne Run geroerd worden, en voorts allen te zamen. Wanneer de laatſten drie dagen gelaafd zijn, ſchept men de Run uit het laf; doet 'er nieuwe bij, en roert ze als te vóóren. Wanneer ze 'er allen zes of agt dagen in geweest zijn, (één, twee of driemaal daags opgeſlagen weezende) doet men van dat laf in den ketel en maakt het heet; ſlaat de vellen op, de oude Run 'er uit, en nieuwe 'er bij doende; welke eerst door het heete water in den ketel moet geroerd worden; thans doet men 'er de Vellen in, roert ze een uur of wat langer; ſlaat ze op; ſpreidt ze weêr in den ketel; drukt ze onder, en laat ze zoodanig een uur of drie ſtaan: nu roert men ze nogmaals door, ſlaat ze op, doet ze weêr in den ketel, en hervat 's avonds die geheele behandeling nógmaals. 's Anderen daags worden de vellen weêr opgeſlagen, het laf wordt weêr opgewarmd; wat nieuwe Run 'er bij gedaan, en weêr geroerd. Zóódanig handelt men drie dagen daarna weder; welke behandeling binnen een week nogmaals voor 't laatſte hervat wordt, wanneer de vellen dan in agt dagen volkoomen gaar zijn. Na men ze voorts heeft gedroogd (indien men ze niet nat kan afleveren) worden ze zorgvuldig gerekt, gelijk de *Bazanen*, over een' ijzeren, of liever koperen Rekker, zijnde een dun, ſtevig cirkelſtuk, drie duimen boven een vastſtaand hout uitſteekende.

TWEE-

TWEEDE HOOFDSTUK.

De bewerkingen van den Leêrlooijer, zoo als die door andere Natien, voornamenlijk bij de Duitſchers, behandeld worden.

De tot hiertoe voorgeſtelde wijze van *Leêrlooijen* is, bij *onze Natie*, de gebruikelijkſte, voor *Zoolleêr*, *Tuigleêr*, *Zadelléer* en allen *Overleêr*.

Andere Natien, vooräl de Duitſchers, maaken een aanmerkelijk onderſcheid tusſchen de wijze van Looijen voor onderſcheidene zoorten van Leêr. —— De tot hier toe beſchreevene manier, waarbij de *kalk* het bijtmiddel is, volgen zij na genoeg, doch alleen voor *Overleêr* en die zoorten van Leêr welke *leenig*, *dun* en *buigzaam* zijn moeten; eene eigenſchap, die de huiden door de *werking der kalk* verkrijgen: want de kalk heeft het vermogen, om de overvloedige lijmerige of geleijächtige ſtoffe uit de huiden te haalen; ook zuivert ze de huiden van de overtollige vettigheden, maakt ze drooger en blanker. —— Men houde dan in 't oog, *dat de voorſchreevene bewerking bij* ONS ALGEMEEN, *doch bij anderen* ALLEEN *gebruikelijk is, ter looijing van huiden, welke tot* OVERLEER, *en alle* DUNNE *en* LEENIGE *zoorten van* LEER *beſtemd zijn.*

Daar wij dan nu door de beſchrijving *onzer* algemeene wijze van Leêrlooijen, te gelijk die der Duitſchers en andere Natien, met opzigt enkel van het

Over-

Overleêr, en de verdere *dunne* en *leenige* zoorten van *Leêr*, hebben opgegeeven; ten minſten zoo ver zulks de hoofdzaaken betreft; zoo zal ook nu ten hoogſten nuttig zijn, dat wij onzen Landgenooten *hunne* wijzen van 't Looijen van het zoogenaamde *pond-*, *zool-*, dat is, *zwaar*, *dik* en *plank-achtig-Leêr*, bekend maaken.

Wat aangaat het wateren der Rundhuiden, dat is het weeken in 't water, ten einde van de verſche huiden het bloed en de verdere onzuiverheden te beneemen, en om de droogen tevens te weeken, zoo heeft bij hen genoegzaam dezelfde behandeling plaats, welke wij bereids hier vóór hebben omſchreeven. De verſchillende behandelingen welke zij, met opzigt tot het Looijen van *dik-* of *Zoolleêr*, tegens die van ons, in 't oog houden, neemen een' aanvang, met de vóórbewerking ter *onthairing*. Hiertoe bezigen zij nu, gelijk wij reeds gezegd hebben, geene *kalk*, doch brengen de huiden in eene *broeijing* of *zweeting*, het welke zij op volgende wijze verrichten:

Zoo dra de huiden door de watering gezuiverd en behoorlijk geweekt zijn, worden de verſche of groene huiden gezouten, zommigen zouten ze op de helft, naar de breedte gerekend van de vleeschzijde, met gewoon zout, en vouwen ze in 't midden toe en rollen de huid in een: anderen zouten op de vleeschzijde de ganſche huid, ſlaan de einden binnenwaarts en vouwen ze dubbel, dat is, in 't vierkant, toe. De zoodanig gezouten en gevouwde huiden pakken zij nu op elkanderen en bedekken ze. Aldus beginnen zij te zweeten, en daaröm noemen zij deeze verrichting, de huiden in 't zweet brengen. Waarſchijnlijk treden deeze huiden eenigszins in eene beginnende rotting,

waar-

waardoor de hairen los worden, dienende het zout om de huiden zelf voor aantasting der rotting te bewaaren. Dan, op dat de huiden door de zweeting niet te zeer zouden verhitten, worden ze dagelijks, of, voor 't minste, om den anderen dag, omgekeerd. De huiden moeten echter geen twee of drie uuren te lang in de zweeting of broeijing blijven; om het daardoor volgende nadeel te vermijden. Dan deeze bewerking geeft men ook den naam van smetten of smarten; en daar men het voorgaande Leêr gekalkt Leêr noemt, geeft men 't geene volgens deeze behandeling gemaakt wordt, ook wel eens den naam van gesmet Leêr.

Het tijdpunt dat de huiden genoeg gezweet hebben, wordt opgemaakt uit de sterkte van 't zweeten, en doorgaans liggen de huiden van agt tot twaalf dagen te broeijen. ——

Deeze behandeling is, de drooge huiden betreffende, omslagtiger en moeilijker. Wanneer dezelven, op gemelde wijze, in 't water behoorlijk geweekt en op den boom gestreeken zijn, worden ze of in 't geheel niet, of slechts veel minder gezouten; daaröp vouwt men ze in 't midden toe, en hangt ze, digt bij elkanderen, op latten, in eene zoogenaamde zweet-, broei- of smetkas of kuip. Deeze kas of kuip wordt terstond digt gesloten, om den toegang der lucht te weeren: want op de plaatzen, waar ze de lucht kan aanraaken, gaan de hairen niet los. In deezen toestand verhitten zich de huiden, door hunne eigene warmte; men laat ze in deeze besluiting zoo lang tot ze beginnen te ruiken: dus het hier, om dezelfde reden, even noodwendig is, dat de huiden niet te lang in de broeijing blijven.

Na

Na nu de beide zoorten van huiden, de groenen en droogen, in de zweeting geweest zijn, is in de volgende behandeling voor beiden geen onderſcheid. —— Thans worden ze op den ſchaafboom gebragt met het hair boven, en de hairen worden 'er afgeſchaaft, 't welke men *peelen* noemt. Zommigen ſtrooijen wat zand tusſchen 't hair, op dat het peelijzer het hair beter zoude konnen vatten en wegneemen.

De van hair ontblootte huiden worden thans vier of zes dagen in 't water geplaatst. 's Zoomers hebben ze natuurlijker wijze korter tijd dan 's winters in 't water nodig; ook moet men hier, even als in de eerſte bewerking, de huiden daaglijks een paar maal opſlaan. Na de uitwatering worden ze andermaal op den boom gebragt, en als 'er het water uitgeſtreeken is, worden ze van de nog hier en daar bevattende hairen volkomen gezuiverd.

Nu is het tijd, de huiden in de zoogenaamde *Zwelpap*, of, beter, *drijfkoleur* te doen. Deeze benaaming is voortgekomen, dewijl dat mengzel waarin nu de huiden gedaan worden, dezelven bruin verwt, na ze 'er wit inkoomen. Edoch het hoofdöogmerk is om ze in de zoogenaamde drijfkoleur te doen opzwellen, op dat zich hunne *poriën* zouden openen, en vervolgens de Run 'er beter kunne intrekken. Tevens geeft deeze drijfkoleur den huiden eene dikte en ſtevigheid. Hier om wordt dezelve uit berkenbast, of berken-Run, welke eene natuurlijke ſcherpte heeft, en een zuur kookſel bereidt.

De berkenbast- of Run, wordt niet als de Eekenbast- of Run, geſtampt of gemaalen; maar ſlechts door een bijl op een blok in kleine ſtukjens gekapt. Het

zuure kookſel gewint men uit de Eeken-Run, waarin reeds huiden tot Leêr gelooit zijn. Deeze ter looijing niet meer geſchikte Run wordt in een wan gedaan, in wier midden, of zijde, een houten van boven met gaaten geboorden kastje is, waarin het van de Run afgezonderd wordende vogt verzameld wordt; —— bij een mengzel van berken-Run en het gedachte Run-vogt, wordt nog water gevoegt: zommigen doen 'er ook wat zuurdeeg bij; anderen ſchroot van gerst; ſchoon men wil dat zulks voor 't Leêr nadelig zij. Zulk een mengzel noemt men *drijfkoleur* of *drijfverf;* en deeze ſtoffen mengt men in een met planken beſchoten kuil onder een. Die kuil heet doorgaans *verfkuil.* Men verricht deeze behandeling in een' kuil, in de koelte, dewijl de warmte, in 't algemeen, voor de Leêr-looijerij, en bijzonder voor 't Zoolleêr, nadelig is.

Zulk een verfkuil heeft verſcheidene verdeelingen, of vakken; men vindt 'er, die uit 18 tot 40 vakken beſtaan. —— Hoe meer vakken 'er zijn, zoo veel te meer en beter kan het Leêr gezwollen worden. In 't eerſte vak doet men onder het water maar weinig berken-Run, zuur runvogt en zuurdeeg; in het tweede reeds meer; en dus wordt ſteeds in een volgend vak van deeze ſtoffen altoos meer, en van 't water minder, gedaan, dan in het naast vóórgaande.

Eerst doet men de huiden in de eerſte kuip, en dus in het zwakſte mengzel, hetzelve nu en dan omroerende. Hierin blijven ze maar één dag; en daarna brengt men ze in de naastvolgende tweede; tegelijk doet men in de eerſte kuip weêr nieuwe huiden. Zoo doende worden op elken dag de huiden in een volgende kuip overgebragt, en het volgende neemt ſteeds bezit van die kuip, of dat vak, waarin het

voor-

voorſte geweest is; en dienvolgens koomen dagelijks in de eerſte kuip verſche huiden, en de huiden van elk vak worden in het naastvolgende geworpen, tot zij alle vakken of kuipen zijn dóórgegaan. Wanneer derhalven de bewerking eerst maar in gang is, dan zijn alle de vakken ſteeds met huiden vervult; en in elk vak worden ze dagelijks een paar maal opgeroert. De verf of het mengzel blijft zóó lang bruikbaar, tot het begint te bederven, en geene kracht meer heeft; want 'er wordt tusſchen beiden geene nieuwe Run enz. bijgedaan. Het mengzel is op zijn krachtigſte als het geheel zuur is geworden; alsdan doet het de huiden 't beste zwellen. De bruine koleur gaat eindelijk verlooren, als welke allengs in de huiden trekt. De eerst wit zijnde huiden worden, door deeze bewerking, allengs bruiner, gelijk daarëntegen het mengzel allengs de koleur verliest, en eindelijk tot rotting overgaat; dit wordt blijkbaar, als het de huiden niet meer doet zwellen. Dit plaats hebbende, wordt dagelijks uit één vak, van het eerſte af tot het laatſte toe gerekend, het mengzel geſchept, en in het zelve een nieuw gelijk aan 't eerſte gedaan. Als de Looijer nu 50 of 60 huiden heeft, welke alle de vakken zijn dóórgegaan, dan doet hij ze in de *waterverf*. Dezelve wordt alleen uit berken-Run en water bereid, en offchoon men ze ſlechts waterverf noeme, zoo is 'er meer berken-Run in dan in 't voorgaande mengzel. In deeze voorgenoemde waterverf blijven de huiden veertien dagen in de kuip.

De aldus behandelde huiden worden nu in de Runkuip geplaatst, waar zij door de Eeken-Run worden dóórdrongen, waarvan ze ſterkte en duurzaamheid verkrijgen, en dus gelooit en gaar gemaakt worden.

Aangaande de behandeling der huiden in de Looikuipen, konden wij den leezer wijzen tot het reeds daarvan gezegde met opzigt tot de door kalk vóórbereidde huiden; dan dewijl de Duitschers en anderen, in zommige behandelingen hierömtrent, met die waarvan onze Looijers zich bedienen, verschillen, zoo zal het nodig zijn, hunne wijze van looijing verder ten einde toe, met de meest mogelijkste kortheid te beschrijven.

Hunne Looikuipen zijn mede in den grond, en met planken beschoten, op dat de Run niet in den grond zoude dringen. De kuipen zijn in de eene Looijerij grooter dan in de anderen. Zij maaken gebruik van gemalen en gestampte Run; vermits ze ook stampmolens hebben. Van de gestampte Run hebben ze minder nodig dan van de gemalen; vermits de gestampte krachtiger werkt.

Van de eene of andere Run strooijen ze een weinig op den bodem der Looikuipen, en plaatzen 'er de huiden op volgende wijze in:

De eerste huid wordt vlak in de kuip gelegd, zoo dat de einden worden omgeslagen, en dit wordt met alle de volgenden waargenomen. De ruimte laat zeldsaam toe, om zulke groote kuipen aan te leggen, dat een gansche huid volkomen vrij en uitgespreid in dezelve kan liggen. Bij de Engelschen worden echter de kuipen of kuilen daaröp aangelegd. Op elke huid wordt, ter hoogte van een' vinger hoog, Run gestrooit, en dusdanig wordt de kuip vol met huiden gevlijdt. Vol zijnde, wordt 'er water in gedaan; de huiden met planken bedekt; op dezelven wat Run gestrooit, en 'er voorts, ter drukking, steenen op gelegd. In deezen toestand laat men de huiden van agt tot twaalf

wee-

weeken blijven; naar maate de Looijer dezelven een grooter deugdzaamheid verkiest te geeven. Het is in deeze behandeling voordeeliger de huiden 'er een langeren dan een' korteren tijd in te laaten.

Na verloop van den zoo even bepaalden tijd worden de huiden benevens de Run uit de kuilen gehaalt; men ſpoelt de huiden in 't water af, en plaatst ze andermaal op dezelfde wijze in de kuip. Het onderſcheid is, dat men nu de vleeschzijde boven legt, het tegendeel hadt te vóóren plaats. Men ſtrooit ook niet meer dan een halve vinger hoog Run op elke huid. In deezen toeſtand laaten zij de huiden van 9 tot 18 weeken liggen. Na dien tijd worden de Runkuipen ten tweedenmaal leêg gemaakt, en de huiden, ten derdenmaal, doch wederöm met de vleeschzijde boven, en op elk een halve vinger hoog Run, in de kuipen gelegd: wanneer de huiden dun zijn, dan worden zij in deeze derde looijing gaar gemaakt; maar als ze dik en zwaar zijn, worden ze, na zes of zeven weeken, op de zelfde wijze, ten vierdenmaale in de kuipen gedaan. —— Met opzigt van de laatſte inlegging, zoo wordt de ſterkte en duurzaamheid des Leêrs vermeerderd, met het zoo lang mooglijk in de kuip te laaten.

Daarna wordt het dus gaar gemaakte Zoolleêr op ſtaaken gehangen; zij laaten het half droog worden; borſtelen het af; leggen eenige huiden op den grond op elkanderen; deeze laag wordt met ſteenen bezwaard, op dat het Leêr zoude gelijk worden: en vervolgens worden de huiden geheel gedroogd.

De beste tijd om Zoolleêr te looijen, is 's winters, want de hette maakt zoo wel het water als het Leêr mat; en het laatſte ſlap. Dit geldt voor allen Leêr,

doch voornamenlijk voor het Zoolleêr, naardien dit vooräl ſtevig en vast moet zijn.

Als de Looijer, (alle behandelingen der huiden berekend,) het Zolleêr de nodige tijd ter looijing wil laaten, zoo achten zij ééń jaar lang nodig voor het zelve volkoomen gaar, en dus tot die volmaaktheid gebragt zij, voor welke het vatbaar is.

Voor zommige Leêrzoorten wordt de drijfkoleur, of ook het zwelvogt genaamd, warm gemaakt; zoo handelt men in *Frankrijk* met huiden, die naar de *Wallachiſche* wijze gelooit worden, *cours de Valachie.*

In zommige plaatzen van *Frankrijk* worden de ont hairde huiden als een zak te zamen genaait; die zak met Run en water gevult; in looikuipen gelegd; met planken en ſteenen bezwaard, en dikwijls omgekeert. Aldus worden de huiden in een' veel korter' tijd gaar. Deeze behandeling noemt men *cuir au ſippage ou à la Danoiſe.* Ja zomtijds verwarmen zij, om den tijd der gaarmaaking te bekorten, de looikuipen zelf.

Ter zwellinge van het Leêr, vóór het in de Runkuip geplaatst wordt, heeft MACKBIDGE, in *Engeland*, onlangs dit middel bekend gemaakt. Men neemt voor 12 tot 18 huiden, na dezelven meerdere of mindere zwaarte hebben, 6 pond vitrioolölie: deeze vermengt men wél, onder zóó veel water, dat alle de huiden 'er behoorlijk mede kunnen overdekt worden. In dit zuure vogt plaatst men de huiden; men ſlaat ze nu en dan op; en binnen drie of vier dagen, worden ze volkomen goed.

Om eene geestige of zuure gesting in de huiden te veröorzaaken, bediend men zich van onderſcheidene zelfſtandigheden; b. v. in *Engeland* van Gerst; in *Zevenbergen* van Rogge; in *Rusland* van Haver; in *Frank-*

Frankrijk van Zemelen; in de *Levant* van Honig en Vijgen; en anderen bedienen zich van duiven- en hoendermest.

En dit moge genoeg zijn, ter inlichting van de wijzen van Leêrlooijen bij andere Natiën gebruikelijk. Wij gaan over tot het mededeelen van eenige zaaken, welke voor den oordeelkundigen Leêrlooijer van geene geringe aangelegenheid zullen bevonden worden.

*

DERDE HOOFDSTUK.

Opmerkingen wegens de Huiden; de kosten der Looijing; het kennen van 't Leêr; opgave eeniger zelfstandigheden welke tot Run kunnen gebruikt worden, en aanwending van het afval.

Onder de Inlandsche huiden, zijn de Osfenhuiden, die jong geslacht zijn, vier of vijf jaaren oud weezende, de beste en waardigsle tot Zoolleêr; dewijl ze vast en leenig zijn. Jonge Koêhuiden zijn mede zeer goed, doch in den buik dunner; eenigen zijn geschikt tot Ruggen, anderen tot Twijfelaars. Oude Koêhuiden zijn doorgaans te dun tot Zoolleêr, en worden daaröm meest tot Twijfelaars gelooid. Bulhuiden, te grof van vezels zijnde, om 'er vast Leêr van te maaken, worden ook meest tot Twijfelaars gelooid. Van ligte oude Koêhuiden en van Vaarsen maakt men Overleêr.

'Er zijn veele zoorten van huiden, die tot ons van buiten worden gebragt; als uit *Denemarken*, ligte gedroogde huiden, die, voor zoo verre ze gaaf zijn, meerendeels tot Overleêr kunnen gelooid worden. Ligte Kalfsvellen, benevens Geiten- en Bokkenvellen. Uit *Oostfriesland* en 't *Munsterische*, ligte, drooge huiden en vellen; doch meest ter sluik.

Uit de *Westindiën* koomen veele zoorten van huiden tot ons, zoo wel rechtstreeks uit onze *Coloniën*, als over *Spanjen* en *Portugal*. Zij draagen den naam,

naar

aan Leêr verkrijgt dan de huiden woogen: want goede huiden geeven, door elkanderen, 1½ a 2 ponden overwigt, als ze behoorlijk gelooit zijn.

Wat de *kosten* betreft om één huid tot Leêr te looijen, zoo is dezelve onderscheiden naar het *caliber* der huiden, de wijze van Looijen, en het Leêr 't welke men maakt. —— Wij zullen 'er eenige schetzen van opgeeven:

Een Inlandsche natte huid van 50 ponden, of een Westindische drooge van 20 ponden kost na genoeg

Aan kalk . . .	*f* : -	2 - :	
driemaal Run . .	1 -	10 - :	
arbeidsloon . . .	: -	8 - :	
2 jaar interes . .	: -	6 - :	
werkhuishuur enz.	: -	2 - :	
maakt	*f* 2 -	8 - :	

zullende zulk een huid bijna 22 ponden Leêr leveren.

Dezelfde huiden, zonder kalk, gelooid,

Aan het mengzel	*f* : -	6 - :	
driemaal Run . .	1 -	16 - :	
arbeidsloon . . .	: -	12 - :	
interes enz. . . .	: -	8 - :	
maakt	*f* 3 -	2 - :	

znllende een zoodanige huid bijna 23½ ponden Leêr geeven.

Dezelfde zoort van huiden tot een Rug gelooid,

Aan kalk . . .	*f* : -	3 - :	
viermaal Run . .	1 -	8 - :	
voor 't afval . . .	: -	13 - :	
arbeidsloon . . .	: -	11 - :	
interes, enz. . .	: -	8 - :	
maakt	*f* 3 -	3 - :	

leverende 18 ponden Rugleêr, en 5 ponden Afval.

Om

aan Leêr verkrijgt dan de huiden woogen: want goede huiden geeven, door elkanderen, 1½ a 2 ponden overwigt, als ze behoorlijk gelooit zijn.

Wat de *kosten* betreft om één huid tot Leêr te looijen, zoo is dezelve onderscheiden naar het *caliber* der huiden, de wijze van Looijen, en het Leêr 't welke men maakt. —— Wij zullen 'er eenige schetzen van opgeeven:

Een Inlandsche natte huid van 50 ponden, of een Westindische drooge van 20 ponden kost na genoeg

Aan kalk . . .	*f* : -	2 -	:
driemaal Run . .	1 -	10 -	:
arbeidsloon . . .	: -	8 -	:
2 jaar interes . .	: -	6 -	:
werkhuishuur enz.	: -	2 -	:
maakt	*f* 2 -	8 -	:

zullende zulk een huid bijna 22 ponden Leêr leveren.

Dezelfde huiden, zonder kalk, gelooid,

Aan het mengzel	*f* : -	6 -	:
driemaal Run . .	1 -	16 -	:
arbeidsloon . . .	: -	12 -	:
interes enz. . . .	: -	8 -	:
maakt	*f* 3 -	2 -	:

znllende een zoodanige huid bijna 23½ ponden Leêr geeven.

Dezelfde zoort van huiden tot een Rug gelooid,

Aan kalk . . .	*f* : -	3 -	:
viermaal Run . .	1 -	8 -	:
voor 't afval . . .	: -	13 -	:
arbeidsloon . . .	: -	11 -	:
interes, enz. . .	: -	8 -	:
maakt	*f* 3 -	3 -	:

leverende 18 ponden Rugleêr, en 5 ponden Afval.

Om

Om te *keuren* of te beproeven of het Leêr behoorlijk gelooid zij, dient men het volgende te weeten.

1. Als men Zoolleêr doorſnijdt, moet de ſneede eſſen en blinkende zijn, en eene ligt bruine, of muscatennooten koleur hebben; zonder zwarte of witte ſtreepen, noch aan vleesch, of nerſzijde hoornächtig zijn.

2. Om de deugdzaamheid van onderſcheidene zoorten van Zoolleêr onderling te beproeven, zoo neeme men van elk zoort een gelijk groot ſtukje; weege ze naauwkeurig; en laate ze allen, een' gelijken tijdlang, in water liggen. Na ze afgedroogd zijn, weegt men ze weder: dat nu, na evenredigheid, het minſte aan gewigt heeft toegenomen, is het beste.

3. Als men het Zoolleêr langzaam buigt, moet de nerf niet breeken.

4. Alle zoorten van Overleêr moeten blank en zagt weezen, en door geene buiging konnen gebroken worden.

De werking der *Run*, welke niets anders is, dan de fijn gemaalen bast of ſchors van den Eekenboom, koomt voort van derzelver veel bevattend zaamentrekkend zap. Wij zullen hier eene lijst laaten volgen, van alle gebruikelijke zelfſtandigheden, waarvan men zich tot het Leêrlooijen, behalven de Eeken-Run, zoude konnen bedienen en die men tot dat einde heeft voorgeſlagen.

De in gebruik zijnde:

Eeke, (*Quercus*) de bast, als ook de jonge telgen.

Ber-

Berken, (*Betula alba*) de bast en de bladeren.

Wilg, (*Salix caprea*) de bast; - tot het Leêr der Deensche en Schonische handschoenen.

Dennen, (*Pinus abies*) voor het Jamtlandsche Leêr.

Smak, (*Rhus coriaria*) voor het Maroquijn en Corduaan.

Beerendruif, (*Arbutus ura ursi*) in *Casanie* gebruikelijk voor het dunne Leêr.

Tormentil, (*Tormentilla erecta*) de wortel; op de eilanden Faeroer in gebruik.

Granaatäppel, (*Punica granatum*) de schel; wordt in de Lavant gebruikt.

Tamariske, (*Tamarix gallica*) in *Italiën* gebruikelijk.

(*Coriaria myrti folio*) in *Italiën*, in *Provence* en in *Languedoc*, onder den naam *Redic* in gebruik.

Akasia, (*Mimosa nilotica*) tot Bokkevellen, in *Persiën*, *Egypten*, en *Africa* gebruikelijk.

(*Rhizophora mangle*) te *Martinique* in gebruik.

Boksbaard, (*Spinaea ulmaria*) te *Ifland* in gebruik.

Post,

Post, (*Ledum paluſtre*) in *Rusland* gebruikelijk.

Galnooten, (*Gallae Quercetanae*) in den *Levant* gebruikelijk.

De aangepreezenen:

Sleepruimen, (*Prumus ſpinoſa*)

Mispelen, (*Meſpilus germanica*) telgen en loof van jonge ſtammen.

Bertnitzkruid, (*Vaccinium vitis idaea*)

Mijrtebeziën, (*Vaccinium myrtillum*)

—— kruid (*Spartium ſcoparium*)

Waalwortel (*Symphitum officinale*)

Epheu, Klimöp, (*Hedera helix*) de jonge ranken met de bladeren.

Pimpernel, (*Sanguiſorba officinale*) kruid en wortel.

(*Paterium ſanguiſorba*) kruid en wortel.

Mierik, (*Cochlearia armoracia*)

Longenkruid (*Lichen pulmonarius*)

Tabak (*Tabacum*) het afval; voornamenlijk de ſteelen.

Deeze, en alle zelfſtandigheden uit het plantenrijk kunnen zeer geſchikt zijn tot het Leêrlooijen, voor zoo verre ze eenen te zaamentrekkenden ſmaak hebben, en eene oplosſing van ijzervitriool zwart verwen. De groote vraag is maar, of men ze goedkoop genoeg en, ten allen tijde, in eene verëischte hoeveelheid kunne bekoomen?

De

De van de huiden afgewerkte *hairen* worden in water zuiver gewasſchen, gedroogt, en voor kusſens en matrasſen gebruikt. —— De *wol* der ſchaapevellen worden ook gewasſchen, op horden gedroogd, en in de weverij, voor gemeen wollen goed, b. v. tot geſtreepte flunel, verwerkt. —— De *afvallen* van 't Leêr worden aan lijmreêders verkogt. De reeds gebruikte en krachtelooze *Run* kan ook tot brandſtof worden aangewendt. —— In zommige plaatzen gaat men daarmede tot dat einde aldus te werk: Deeze Run wordt in een' diepen kuil verzameld; zij gieten 'er water op, en mengen het tot een deeg; zij ſcheppen het met troffels 'er uit en ſtampen het vast in vierkante vormen, die van dunne planken gemaakt zijn. Deeze zoogenaamde *Runkoeken* worden gedroogt, en dan leveren ze een goede brandſtof op. ——

VIERDE HOOFDSTUK.

De bewerkingen van den Leêrtouwer.

De *Leêrtouwer* legt, of 't ware, de laatſte hand aan het gelooide Leêr; hij is 't die het zelve eene verdere volmaaking geeft en 't opmaakt, na hij 't uit de hand van den Leêrlooijer heeft ontvangen. ——

Zijn grootſte en zwaarſte arbeid beſtaat in 't opmaaken van huiden: die tot *Tuig- Zadel-* of *Riemleêr* gelooit zijn. —— Zulk een huid, nog heel zijnde, ſnijdt hij in 't midden door tot twee helften: aan de voeten, met zoogenaamde trapſchoenen gewapent zijnde, trapt hij het Leêr naarſtig; zoo dat de daarin zijnde runſtippen onzigtbaar worden. Thans wordt het Leêr op een houten vloering bij 't water gelegd, en, op de nerfzijde, met een' ſtevigen beuzem geſchropt, met oogmerk, om de bloem van de run weg te neemen. Dit verricht zijnde, wordt het op een' breeden boom gelegd, en de vleeschkant met een' ſtootmes zuiver afgeſtooten. Daarna worden beide de helften op de ſmeertafel op elkanderen gelegd, eerst de nerf- en voorts de vleeschzijde met heldere vischtraan beſtreeken, en dan over een' ſtok ter drooging gehangen. Bijkans droog zijnde, neemt hij ze af, en legt eene helft dwars op de werktafel, de kop van hem af; hebbende een pot met zuiver water en met een boender bij zich ſtaan. Hiermede bevogtigd hij den kop en hals een weinig, neemt

het

het ſtootſtaal, of den ſtootſteen, en ſtoot daarmede de nerf, al voorwaarts drukkende, plat en effen; zoo verre hij kan raaken. Nu neemt hij met een' anderen boender, uit den zwartpot, welke aan zijne andere zijde ſtaat, wat zwart; ſtrijkt dit over de vlak gemaakte deelen van 't Leêr, hier mede voortvaarende tot zoo verre hij het ſtuk Leêr tusſchen zich en de tafel tevens kan geklemd houden; alsdan keert hij het om, en voleïndigt de ganſche zwartmaaking. Beide de helften zoo ver gebragt zijnde, worden aan een' vierkanten droogſtok geſpijkert, en ter drooging opgehangen: daarna worden ze nogmaals geheel en volkoomen gezwart. Gedroogt zijnde, legt hij een ſtuk op de tafel, en ſtrijkt ze ſterk, in de lengte van zich af, eenpaarig, door den zoogenaamden glanzer. De beide helften worden, na deeze bewerking, met zuivere blanke traan, die ook wel met lijnölie gemengd wordt, door middel van een lap, afgetraand. Deeze ingetrokken zijnde, wrijft men het Leêr met wollen lappen af, en hiermede is het gereed.

Het *bruine Zadelleêr* wordt in allen opzigten bewerkt als het *zwarte Tuigleêr*, uitgenomen het zwartmaaken en aftraanen. Men moet voor het zelve ſteeds zorgen, dat de werktafel en alle gereedſchappen volkomen zuiver zijn; ook is hier 't gebruik van den ſtootſteen beter dan dat vau het ſtootſtaal, dewijl dit altoos iets afgeeft.

Zwarte Enterhuiden of *Koêhuiden* worden, na de looijing, in den aanvang, even als de Tuighuiden bewerkt; en als het *droog Leêr* zal worden, vaart men met die behandeling voort, tot ze gezwart en droog zijn; maar *Vetleêr* moetende worden, zoo ſmeert men dezelve op de vleeschzijde, na de nerfkant met

traan

traan beſtreeken is, met een mengzel van ſmeer en traan, 't welke door ſmelting onderling verbonden is. Dit gedroogt zijnde, wordt het hier getrapt tot het eene gelijke zagtheid heeft, en op 't klopblok uitgeklopt. —— Nu legt men eene helſt, gelijk de Tuighuiden, op tafel; boent het ſterk uit met eene potäschloog; wischt het af; zwart het, en laat het droogen. Vervolgens (bijaldien het in één keer zwart genoeg is) wordt het met een grof krispelbord éénsover de vleeschzijde uitgekrispeld, en men herſtelt de niet behoorlijk gezwartte plaatzen. Thans wordt het Leêr op den Verwitboom gelegd, en verwit; dat is, men ſchraapt 'er, door het verwitmes, het vleezige en vettige af. Men begint met deeze bewerking aan den kop: dunnende het al te dikke zoodanig uit, dat het geheele ſtuk Leêr eene evenredige dikte en zwaarte verkrijge. Deeze bewerking is van veel aangelegenheid, waartoe geene geringe oplettendheid vereïscht wordt. Dit verricht zijnde, wordt het op den nerf gekrispeld, daarna op de vleeschzijde, uit vier kwartieren, op dat dusdoende de nerf rond verdeeld worde: vervolgens wordt dit Leêr afgetraand, zulks ingetrokken zijnde, afgewischt, en hiermede is het gereed. De drooge huiden worden, na ze gezwart zijn, even als de vette huiden behandelt; het eenige onderſcheid beſtaat derhalven in de ſmeering.

Graauwe Koêhuiden of *Enters*, worden, in allen opzigten, als de zwarte Enters behandelt, behalven dat men ze niet zwart, aftraand, noch boent.

Graauwe en *zwarte Paardehalzen* worden op dezelfde wijze bewerkt.

Zuigers en *Pinken* worden ook, in hun geheel, zwart en graauw getouwd. Het natwerk en de ſmeering

ring is hier even als bij de Enterhuiden; (want men maakt 'er zelden droog Leêr van) maar ze worden, om dat ze dunner zijn, niet zoo ſterk geſmeerd, vooräl de graauwen, dewijl ze daar door te bruin van koleur worden. Wanneer het ſmeerzel 'er ingetrokken is, worden ze gezwart, even als de Enterhuiden; en, droog zijnde, getrapt. Voorts worden de koppen, halzen en ſchilden of agterplaaten, (te dik zijnde,) aan de randen en klaauwen verwit, en zoo veel nodig is gedund. Hieröp worden vier, vijf of zes ſtuks over 't ſligtraam gehangen, de halzen 'er over, en dan de ſpanhaaken, waarmede ze vast gezet worden. Nu neemt de werkman de vattang, ſtapt door den riem, ſlaat dien om zijn lijf, grijpt het Leêr in de tang, vat het ſligtraam met beide handen van vooren door het gat, en ſchraapt dus alle overtolligheden van de vleeschzijde af. Dit is eene andere kunstbewerking des Touwers, waarin de een beter ſlaagt dan de andere. Telkens als hij ééne helft heeft afgewerkt, gooit hij die over 't ſligtraam, en rond zijnde, hangt zij ze óm, ten einde het voorwerk, op gelijke wijze, af te doen. Dit gedaan zijnde, krispelt hij het over den nerf, tweemaal, in eene ſchuinſche richting, dan keert hij het om, en krispelt alles met een ſijner krispelbord, in vier- of zes richtingen, over de vleeschzijde; en hiermede zijn de *graauwen* gereed. —— De zwarten worden alleen nog afgetraand, als dit ingetrokken is, afgeveegd; en daarmede zijn die ook vaardig.

Nugteren Vellen of *Zuigertjes* worden ook zwart en graauw opgetouwd, en in alles gelijk Pinken en Zuigers behandelt. Dan dewijl ze veel ligter zijn, moeten ze met meer zorgvuldigheid bewerkt, en,

om

om dat de nerf heel ſijn moet weezen, een paar keeren meer overgekrispeld worden.

Bokkevellen worden of gelijk de zuigertjes behandeld, of, als het droogleêr, in 't ſijne; en alsdan kan het zeer fraai en glansrijk zijn.

Schaapenvellen of *Bazanen* ſmeert men alleen met wat traan, aan beide zijden: als die ingetrokken is, rolt men een ſtuk of drie in elkanderen, en trapt ze eens over. Nu heeft men een ronde, ſtompe ſligtmaan in 't einde van een' verwitboom of ander houten blok vast gemaakt, zoo dat het 'er drie duimen boven uit ſteekt, en daar drukt men ieder Bazaan ſterk in al zijne deelen over heên, waar door hij zagt wordt, en 'er ook nog iets van de vliezen afraakt, of plat gedrukt wordt. Anderen hebben een ſligtmaan tusſchen een' ſtok, zoo lang bijkans als de arm met een kruk 'er op vast gemaakt; hängen den Bezaan over 't ſligtraam, zetten den kruk onder den arm, vatten met die hand den ſtok tusſchen 't gat des ſligtmaans, met de andere een gedeelte van 't vel, en ſtrijken 'er zoo, ſterk drukkende, met de maan over heên; op beide wijzen bereikt men het oogmerk, als men 'er behoorlijk de ſlag van heeft. Dit alles verricht zijnde, worden ze, met beide handen, over 't kruis uitgerekt, en daarmede zijn ze gereed.

Dit zijn de voornaamſte bewerkingen van den Leêrtouwer.

Zeldzaamer is het wanneer hij het Leêr *rood* bewerkt; hieröm houdt men die behandeling nog al geheim, ſchoon dit rood maaken niets anders is, dan eene plaatsbekleeding van het Jugt- of Ruſſisch Leêr, wanneer dit ſchaarsch is. —— Zie hier het ganſche

geheim: Om het Leêr rood te maaken, moet men 't vooräf gronden: dit wordt verricht door een vogt, beſtaande uit één pond aluin, in één kan water één vierde uurs gekookt zijnde. —— De koleur zelf bereidt men aldus. Men maakt eerst kalkwater, gietende drie emmers water op één maat kalk, roert het ſterk, en laat het een paar dagen ſtil ſtaan. Nu laat men twee ponden versch fernambukhout kooken in agt mengelen klaar afgegooten kalkwater, tot de helft van 't vogt overblijft; dit hebbende afgegooten, doet men 'er weêr zes mengelen kalkwater op; laatende dit ook tot de helft verkooken; gietende dan dit vogt bij 't eerſte, en doende 'er een ſtukje ongeleschte ſteenkalk in. Bezonken zijnde wordt het doorgezijgd en men roert 'er een half lood potäsch door, en nu is het ten gebruike gereed.

Het gelooide Leêr, paarde-, pink-, robbe-, of breedliesleêr wordt geſtreeken, getrapt, en ſlechts even met klaare traan aan beide de zijden overgeſmeerd en zoo gedroogd. Gedroogd zijnde, weêr getrapt, en eens over de vleeschzijde gekrispeld, om den nerf te openen. Nu wrijft men, met een' boender den grond 'er te deegen in; krispelt ze nog eens, uit de vier hoeken, over, en laat ze droogen. Thans ſtrijkt men met een' borſtel de verf 'er over; droog zijnde, krispelt men ze nogmaals losjes, en verft ze nog eens. Nu laat men ze geheel droog worden, en verder ſtrijkt men ze door den gladſteen gelijk uit, op dat ze glanſig worden; en hier mede zijn ze gereed.

Anderen, in ſtede van den gladſteen te gebruiken, trekken ze met eene zoort van tandkam in 't kruis over, zoo dat, indien dit behoorlijk is verricht, zich de nerf, als in kleine ruitjes verdeelt zijnde, vertoone.

toone. 'Er zijn ook enkele Leêrtouwers, die het zwart zuigerleêr aldus opmaaken.

Alle deeze bewerkingen des Leêrtouwers zijn, fabrieksgewijze, verëenigd met den Leêrlooijer; echter vindt men ook bijzonder lieden die alleen Leêrtouwers zijn. ——

Wij zullen dit hoofdstuk met nog eenige nuttige opmerkingen besluiten.

Het *Graauwe Leêr* is goed, wanneer het in 't aanraaken glad en zagt is; als het overäl gelijk van dikte is; als de koleur graauw-blank is; als de nerf, zich rond vertoonende, wél verdeelt is; als de vleeschzijde overäl effen en glad is; en, bijzonder met opzigt der nugteren vellen, als de koppen niet dikker zijn dan de plaaten.

Het *Zwart Leêr* moet niet alleen alle de genoemde hoedanigheden hebben, maar, daarënboven, gelijkelijk zwart, niet blaauw- of graauwächtig, met streepen noch vlakken, maar glansend op de nerf-, en blank op de vleeschzijde zijn.

De Touwer dient te weeten welke zoort van *Traan*, voor onderscheidene zoorten van Leêr, voor hem de nuttigste is. Hij heeft drie zoorten van traan nodig; als: Levertraan, om ze met smeer te vermengen, en de vleeschzijde van allen *Vetleêr*, graauw of zwart, 'er mede te smeeren. —— Bruine Vischtraan, om 'er allen zwart *Vetleêr* meede af te traanen. Blanke Vischtraan, tot aansmeeren van vellen, op den nerf, en tot aftraanen van allen droog *zwart Leêr*, als tuighuiden, bokkenleêr, enz. —— Voor deeze twee laatsten moeten ze helder en klaar zijn. De levertraan mag wel wat lijvig zijn; doch moet, op de hand gewreeven wordende, wégvloeijen. Des noods, kan men

ook robbe- en haringtraan gebruiken, ſchoon men 't met de eerstgenoemde zoorten wél afkan.

De Leêrtouwer ontvangt van den Looijer het Leêr in twee verſchillende hoedanigheden, namenlijk, *nat* uit de kuip, of *droog*. Als het droog is, dan moet hij het eerst weder weeken; dit geſchied in zuiver water, maar beter, in run laf. Wanneer het Leêr wat lang is gedroogt geweest, verkrijgt het bezwaarlijk de vereïschte zagtheid weder, en het kost ſteeds veel meer arbeid, dan het natte.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Gemeenſchaplijke Bewerkingen van den Witlooijer, en den Zeêmleêrlooijer.

De *Witlooijer* looit alle de weeke, zagte, en lenige Leêrzoorten, welke meeröndeels tot kleeding gebruikt worden. In Duitschland, vooräl in Berlijn, looit de Witlooijer eigenlijk twee hoofdzoorten van Leêr, dat geene namenlijk, 't welke door aluin wordt gaar gemaakt, en 't Zeemleêr, 't welke door rollen met traan gegaard wordt. In voorige tijden verſtonden de Berlijnſche Looijers alleen de kunst, om Zeemleêr te looijen; en bijzondere Looijers, welke tot de franſche Colonie behoorden, maakten alleen wit Leêr van allerhande zoort. Volgens den heer DE LA LANDE, blijkt ook, dat 'er in Frankrijk bijzondere Wit- en Zeemleêrlooijers zijn. Thans echter looit de Berlijnſche Looijer beiden, Wit- en Zeêmleêr, en de Franſche Looijers maaken alleen zeer fijne vellen van jonge geiten en lammeren gaar.

Het Wit- en Zeemleêr, worden zoo lang tot ze uit den kuil, of de kuip koomen, op een en dezelfde wijze behandeld, en alleen op onderſcheidene wijzen gaar gemaakt. Hieröm zullen wij eerst de behandeling dier beide Leêrzoorten, in zoo verre, aanwijzen, en daarna toonen, hoedanig, vervolgens, elke zoort wordt gaar gemaakt.

Men bedient zich tot beide deeze zoorten van Leêr, meeréndeels van hamelen- en kalfshuiden. Hier, zoo wel als omtrent de osfenhuiden, moeten de huiden in vlietend water geweekt of gewaterd worden. Ik zeg, in vlietend water, want in 't algemeen is, voor de Looijerij het weeke vloedwater dienftiger, dan het bronwater. Zelfs heeft de eene ftroom weeker water dan de andere, en hoe meer het met zeep fchuimt, zoo veel te zagter is het. Water en weêr veróorzaaken ook, dat de behandelingen der Looijerij zich niet in allen opzigten, in alle landen en plaatzen, kunnen gelijk blijven: zoo dat derhalven de befchrijving der Looijerij, in zommige bijzaaken, op de eene plaats anders dan aan eene andere moet uitvallen.

Ook hier moet de Looijer onderfcheid maaken, tusfchen verfche of groene, en reeds gedroogde vellen. Van verfche vellen, die kort na het flachten gelooit worden, moet alleen het bloed, door inweeking, worden uitgewasfchen. Dit moet echter met oordeel gefchieden, want het Leêr verkrijgt op die plaatzen, daar bloed blijft zitten, blaauwe vlakken, welke nog zigtbaar zijn, als het Leêr reeds gaar gemaakt is. Het is genoegzaam, als zulke vellen één nagt dóór, en 's zomers een paar uuren geweekt worden, zóó lang namenlijk, tot men het bloed geheel zuiver kan afwasfchen. Reeds gedroogde vellen moeten echter twee dagen gewaterd worden, vermits daar door niet alleen het bloed moet weeken, maar ook de vellen leenig moeten worden. Het gebeurt echter dat zommige plaatzen niet genoeg doorweekt zijn; hieröm ftrijkt ze de Looijer na het wateren, op een' ftrijk- of afftootboom, en maakt ze daardoor allerwegen leenig. Hij legt tien vellen tegelijk op elkanderen op den

boom,

boom, en ſtrijkt elk vel bijzonder met het ſtrijkijzer. Kalfsvellen en alle overige hairzoortige huiden ſtrijkt hij alleen op de vleeschzijde; maar de wollige, hamel- en ſchapenvellen ook op de hairzijde, om daardoor tevens de wol te zuiveren. Het tiende of onderſte vel wordt echter niet geſtreeken, vóór dat dit het bovenſte van een volgend tiental is geworden, vermits de nerven te veel zouden lijden, als een vel onmiddelijk op den harden boom wierde geſtreeken. De meeste Witlooijers ſtrijken niet alleen de gedroogde-, maar ook de verſche vellen; welke laatſten daardoor van al het bloed gezuiverd worden. Daarna worden de gedroogde vellen weder één nagt, op voorgaande wijze, geweekt, en daarna goed uitgewasſchen. Het laatſte geſchied ook altoos met de verſche vellen, en het is dienſtig, dat zij ook geweekt worden, naardien zulks de vellen nog meer zuivert; want het wasſchen en zuiveren is een wezenlijk deel der Looijerij. Maar hierömtrent moet men bedacht zijn, op 't geene wij reeds bij den Leêrlooijer hebben erinnert, dat de huiden niet te lang, en vooräl deeze vellen, boven geene drie dagen in 't water moeten weeken, zonder te worden opgeſlagen: want 'er zoude zich eene ſlijmerige ſtoffe, vooräl op de vleeschzijde, aanzetten.

Verder is 'er veel verſchil in de behandeling, tusſchen de wollen- en hairige vellen: want het is geen gering voordeel voor den Looijer, dat hij de wolle der hamelen en ſchaapen kan verkoopen. De wolle zoude echter in de kalkkuip onnut worden, en daaröm moet men de wolle afneemen, vóór de vellen in de kuip koomen. Omtrent de hairige vellen behoeft dit niet te worden waargenomen,

en men plaatst ze terstond na de watering in de kuip.

Ik zal nu vooreerst van de Wollen, Schaap- en Hamelvellen spreeken, waartoe ook de Rheevellen behooren, als welke, van wegen de lange hairen, in de kuip met de hairen zinken, en daaröm gelijk de wollen vellen moeten behandelt worden.

De wollen vellen en die der Rheën worden *geweedt*, of, zoo men 't ook noemt, *gezweedt*. Dit bestaat hierin: de Looijer neemt geleschte kalk en gezeefde asche, van elks even veel; en mengt 'er met water eene taamlijke lijvige pap van. Hieröp legt hij de vellen uitgespreid, met de wolzijde onder, op den grond, en bestrijkt de vleeschzijde met die pap: dit gedaan zijnde, slaat hij de kop- en voetënden binnenwaarts, en elk vel zóódanig toe, dat de pap aan de wolle niet kan raaken: want de kalk maakt de wolle hard en onleedig. De harde of uitgedroogde vellen werpt men nu in een vat, en giet 'er water op, op dat zij niet verhitten en te week worden; en dusdanig liggen ze agt of tien dagen, tot de wol los gaat. Versche vellen legt men maar op eene hoop, en dekt ze toe. Drie dagen daarna beproeft men of de wol af wil gaan: zoodanige vellen waaröp de wolle nog niet los zit, worden weder op elkanderen gelegd. Het is nodig, dat de vellen, zoo wel die welke in 't vat, als die welke op een hoop liggen, om de twee dagen eens uit elkanderen geworpen worden, dewijl de wolle veröorzaakt, dat ze zich sterk verhitten, en licht verbranden. Vooral is dit nodig, wanneer 'er veel vellen op elkanderen liggen. Als de kalk goed, en de asch nog niet gebruikt is, zoo gaat de wolle spoediger los dan in 't tegendeel. De vel-

len

len uit deeze pap koomende, worden op de bank gewasſchen. Eerst ſlaat men de vellen toe, zoodanig dat de wollezijde binnen is, en wascht de kalk van de vleeschzijde ten zuiverſten af. Voorts worden de vellen op den kant van de waschbank gehangen, op dat al het water kunne afloopen, en dan wordt de wollezijde, zoo zuiver als mooglijk is, afgewasſchen. Thans kan de wolle van de ſchaapen. en hamelenvellen worden afgenomen. Deeze vellen hebben fijne of grove wolle, en elke zoort haalt de Looijer onderſcheiden van de vellen af. Heeft een vel fijne wolle, dan legt hij het op den afſtootboom, houdt het aan den bovenkant des booms, bij den kop, met zijne borst, vast, en plukt de fijne wolle, van hoofd tot voeten, met zijne handen af. Op de voeten zit grove wolle, die hij met een hout afwrijft. Bij witgelooide vellen bedient zich de Looijer ongaarne van een ijzer, dewijl dit de nerf beſchadigt. Maar bij Zeêmleêr kan het ijzer zonder nadeel gebruikt worden; ja daarvoor is het zelfs nodig, gelijk hierna zal blijken. —— Met het gezegde hout worden ook de grondhairen afgebragt, op die plaatzen, waar reeds de fijne wolle is weggenomen. Daardoor neemt men ook de wolle af van vellen, welke niet dan grove wolle hebben; alsmede ook de hairen van de rheevellen.

De wolle worden in drie ſoorten verdeelt: in zeer fijne, in middenmaatige, en inſlechte. Zij wordt nogmaals gewasſchen, op horden gedroogd, en verkogt.

Wanneer van de hamel- en ſchaapvellen de wolle, en van de rheevellen de hairen afgewerkt zijn, worden ze, na ze in koud water zijn gewasſchen, in de kalkkuip gedaan. Men vult een kuip, gelijk

in

in 't algemeen van de Looijerij gezegd is, de helft met water, en lescht in een bijzonder vat ſteenkalk, rekenende één emmer vol kalk voor honderd vellen. Hierbij zorgt men dat de kalk volkoomen gelescht en geheel ſijn zij. Hieröp wordt ze in de kalkkuip onder 't water geworpen en, vóór men daar de vellen in doet, ſterk dóórgeroert. Een perzoon werpt één vel, uitgebreid, in den kuil, en een ander ſtoot het met een' ſtok na beneden; dit wordt zoodanig met andere vellen vervolgt; moetende dit werk ſpoedig geſchieden, eer de kalk kan bezinken, want deeze moet evenredig tusſchen de vellen verdeeld worden. In deeze kalkkuip laaten zommige Looijers de vellen vier dagen, anderen maar één dag blijven. De laatſten laaten ze dan zoo veel langer in den tweeden kuip. Daarna worden de vellen opgeſlagen; men hangt ze op latten over de kuip, op dat niets van 't afloopende kalkwater zoude verlooren gaan. Men giet in dezelve kuip nog wat nieuw kalkwater, en brengt 'er de vellen, op gezegde wijze, weder in. De vellen *inlaaten*, is, in dit opzigt, het kunstwoord, waardoor men deeze geheele bewerking aanduidt. De vellen moeten ten minſten agt dagen in de tweede kuip blijven. De Looijers neemen hier bij niet naauwkeurig eenen vasten tijd in acht, maar ze haalen de vellen uit de kuip, als hunne overige bezigheden hen 'er tijd toe geeven: want de meesten denken, dat hamelen- en ſchaapen-vellen vier tot zes weeken, maar de overige hairvellen, die niet door het *weedten* reeds gebroeid zijn, agt weeken, zonder nadeel in de kalkkuip konnen blijven. Oordeelkundigen eisſchen echter, met recht, dat de Looijer, hierömtrent naauwkeurig op het punt der verzadiging acht geeve;

want

want de kalk is geſchikt, om gedeeltelijk de hairen of de wolle los te vreeten; deels het lijmerig vogt op te losſen, dat zich in 't weefzel van 't vel bevindt, en, uit hoofde van deszelfs vettigheid, door water niet verweekt kan worden. Als de kalk dit beide verricht heeft, dan tast ze de vaste deelen van 't vel zelfs aan, en maakt dit week; daar het zelve, integendeel alleen leenig 'er door wordt, als men de vellen ten rechten tijde 'er uit neeme. Dusdanig nu worden de wollen vellen behandelt, tot ze uit de kalkkuip koomen.

Bij de hairige vellen, gelijk b. v. bij kalfsvellen, ſpaart men de moeite van het *weedten*, naardien de kalkkuip de hairen niet hindert. Hieruit volgt nu reeds, dat deeze vellen terſtond, na de watering, in 't kalkwater, van de kuip, tweemaal geplaatst worden, op dezelfde wijze als wij van de hamelen- en ſchaapvellen gezegd hebben. Dan, naardien deeze vellen niet *gezweedt*, en dus gedeeltelijk niet reeds gebroeid en los gemaakt zijn, gelijk de wollen vellen, zoo moeten ze wat langer in de tweede kalkkuip blijven. Derhalven beziet de Looijer, na agt of twaalf dagen, deeze vellen, in de tweede kalkkuip, of de hairen los gaan; en dit zoo zijnde, ligt hij ze op de afſtoot- of ſchaafbank, of ook op den hairboom, en onthairt ze op de reeds hiervoor gemelde wijze.

Dusdanig nu worden de wollen- en hairen vellen, van de inweeking af, tot dat ze uit de kalkkuip koomen, in de werkplaats van den Wit-looijer, op gelijke wijze behandelt; onverſchillig, of het tot witgegaard Leêr of Zeêmleêr gelooit worde.

Maar

Maar nu worden verder deeze beide Leêrzoorten op onderſcheidene wijzen gaar gemaakt. Iedere wijze moet derhalven bijzonder gemeldt worden, en wij zullen dus een aanvang maaken met het Witgegaard Leêr.

ZESDE HOOFDSTUK.

Verdere bewerkingen van den Witlooijer.

Doorgaans worden alleen ſchapenvellen witgelooid, en door de bewerkers van Leêr tot voeringleêr of tot geringe zaaken, de kledij op eene of andere wijze betreffende, gebruikt. Als de ſchaapvellen uit de kalkkuip koomen, worden de besten uitgezogt voor Zeêmleêr, en de ſlechtſten worden Wit gelooid. De Looijer moet derhalven reeds vóór de gaarmaaking kunnen oordeelen, of een vel goed of ſlecht zij. Als het beſtelt wordt, dan looit hij ook kalfsvellen wit. Deeze uitgelooide kalfsvellen worden wit, en ook geverwt tot ſchoenen verwerkt.

Als deeze vellen uit de kalkkuip koomen, dan maakt de Looijer ze gelijk op den boom; *gelijkmaaken* is, als hij de punten der beenen, des kops, en in 't algemeen de ooren, den ſtaart, en de borstëinden afſnijdt: want deeze ſtukken zijn tot niets dienſtig, dan dat men ze onder het lijmleêr werpe. Na deeze gelijkmaaking worden ze in een vat met zuiver water, geduurende één' nacht, geweekt, en daarna uitgeſtreeken. Andere Looijers weeken de vellen vooräf, maaken ze dan gelijk, en ſtrijken ze onmiddelijk na de gelijkmaaking. In beide gevallen is het ſtrijken of affchaaven noodwendig; dewijl daaadoor het overtollige vleesch op de vleeschzijde wordt weggenoomen,

en

en vooräl ook het vel, nevens het wasſchen en trappen, van het kalkwater gezuiverd wordt. Het kalkwater tast het Leêr aan, en maakt het murw, indien men hetzelve 'er niet zorgvuldig uitwerke. Hieröm zuivert de Looijer de vellen op volgende wijze:

Hij legt de vellen op den ſchaafboom, en ſchaaft ze met een ſtomp ſchaafijzer. Na de eerſte ſtrijking op de vleeschzijde, weekt hij ze andermaal in water, en ſtrijkt ze ten tweedenmaale op de vleeschzijde. Terſtond daarna werpt men eenige vellen in een zuivere tobbe, en eenige knegts ſtooten of vollen dezelven met een' houten ſtamper. Als ze een half uur gevolt zijn, giet men 'er wat water op; ſtampt nogmaals, giet wederöm wat water bij, en vervolgt deezen arbeid tot men de vellen een uur of drie gevolt heeft. Nu wordt het vat verder met water gevult, en de vellen worden ſterk uitgewasſchen en geſpoelt. Na het wasſchen worden de vellen op den grond geworpen, men laat 'er het water afloopen, en nu wascht en ſpoelt men ze nogmaals in laauw water. Dit water moet echter niet te heet zijn, want dan zoude het de vellen verbroeijen. Men moet ook weeten, dat alle vaten, die men tot deeze Looijerij gebruikt, van greenen hout moeten gemaakt zijn, want het eiken hout maakt vooräl het witte Leêr vlakkerig.

Van deeze gewasſchen vellen worden telkens tien of twaalf op elkanderen op den boom gelegd, en ieder wordt nu met het ſtootijzer, op de nerfzijde, geſtreeken, naardien ze te vóóren reeds op de vleeschzijde geſtreeken zijn. Hierdoor worden, tegelijk, de grondhairen volkoomen weggenomen. Men moet echter zorgvuldig vermijden, om de nerf te beſchadigen; hieröm moet het ſtrijkijzer, hoewel ſcherp zijnde, aan

de

de ſneede geene *facette* hebben. Ten laatſten ſpoelt men de vellen tweemaal in laauw water uit, en werpt ze telkens op den grond, op dat het water kunne afloopen. Op deeze wijze zuivert de Looijer de vellen in de kalking; en het zuiveren en wasſchen is eene hoofdzaak in deezen tak der looijerij.

Nu worden de gezuiverde vellen verder in de Zemelen-broeijing, ter gaarmaaking, vóórbereid. De zemelen gaan, vermengt met water zijnde, in eene zoort van gesting over, waardoor het vleezig weefzel der vellen nog meer geopend, de vellen zagter gemaakt, en tot de eigenlijke looijing met Aluin vóórbereid worden. De Looijer voegt bij deeze menging wat Zout, denkende dat dit zout het zinken der vellen te wege brengt, die in de kalk daartoe te zeer zyn opgezwollen. —— De zemelen-pap wordt aldus bereid: voor honderd vellen neemt men een half ſchepel wijten zemelen en zes emmeren water; het water wordt in een' ketel laauw warm gemaakt, en 'er voorts de zemelen benevens één hand vol zouts doorgeroert. Het roeren moet zoo lang worden aangehouden, tot de zemelen zich aan de hand hechten, wanneer men dezelve in het mengzel ſteekt. Hoogstnodig is 't ook, dat de zemelen frisch zijn. Terſtond daarna wordt ieder vel door deeze menging tweemaal getrokken, op dat ze, (gelijk de Looijer ſpreekt) de pap (bijting) vangen, of om dat de vellen eerst goed zouden dóórweeken, vóór ze in de pap geworpen worden. Voorzeker bewerkt deeze dóórhaaling dit, dat de vellen allerwegen evenredig door het mengzel kunnen doortrokken worden. —— De geweekte vellen worden nu in het zelve vat gedaan, waar men ze bij de zuivering in uitſpoelde,

en het zemelenwater wordt 'er op gegooten. Op het vat legt men een paar latten, en dekt het met een doek toe, op dat de dampen 'er zouden inblijven, en het mengzel langer warm blijven. Het vat moet echter niet vol zijn, want het vervolg zal toonen dat het mengzel in gesting moet koomen; zommige Looijers voegen 'er ook zuurdeeg, azijn of gest bij; om de gesting te bevorderen. Tot aan de gesting toe, laat men het vast in rust ſtaan; en de gesting volgt doorgaans in één nagt: het ſpreekt van zelf, dat de tijd van 't jaar, het laiſoen, en eene meerdere warmte der werkplaats daar in onderſcheid moeten maaken. Zoo dra zich de gesting vertoont, moet de Looijer na de vellen zien; want door de gesting ſtijgen de vellen opwaarts, en ze zouden blaauw worden, aan die plaatzen waar ze door het mengzel niet waren bedekt geweest. Hieröm moeten ze drie of viermaal daags na om laag gedrukt worden. —— Dit kan echter gemakkelijker worden gemaakt, door namenlijk eenige latten kruisſelings in het vat te klemmen, even onder het bovenſte vogt. —— De vellen blijven 48 uuren, ten hoogſten drie dagen, in dit mengzel, en de Looijer oordeelt, op 't oog, volgens ondervinding, of ze 'er lang genoeg zijn in geweest. Wanneer ze 'er te lang in ſtaan, zoo worden ze broos en blaauw.

Maar nu moeten de vellen van de zemelen gezuiverd worden; te meer dewijl nu, in deeze broeijing, de nog overige kalk opgeweekt is, en die nu, door deeze zuivering, volkomen weggemaakt wordt.

De vellen worden dan, zoo dra ze uit de zemelen koomen op volgende wijze uitgewrongen. Aan twee tegenöverſtaande muuren der werkplaats zijn twee ſtan-

ſtandaarts, in welk een draaias gehecht is. Men ſpoelt eerst de vellen in water uit, en hangt dan drie of vier derzelver, boven elkanderen, in de lengte, over het wind- of draaias, zoo dat de vellen aan wederzijden de helft af hangen; nu vat men deeze vellen gezamenlijk met het gebogen deel des windijzers, en windt ze ſterk te zaamen; waardoor dan het vogt, zoo volkomen als mooglijk is, wordt uitgewrongen. Elk uitgewrongen vel ſpreidt de Looijer met de handen uit, ſlaat 'er alle zemelen af; en rekt het tevens aan de pooten uit, op dat ze niet inkrimpen. Als dan worden deeze vellen op een hoop gelegd; —— deeze geheele behandeling moet ſpoedig, op één dag, verricht worden; want de vellen kunnen, na ze uit de zemelen gekomen zijn, geen' nagt overliggen, maar moeten terſtond in de aluinloog gebragt worden, wil men niet, dat ze zullen aanloopen, en blaauw en ruuw worden.

Voor elk tiental vellen, neemt de Looijer 1½ pond aluin, ½ pond zout, en ⅓ emmer water, op een zagt vuur in een' koperen ketel geſmolten. Hij giet een vierde deel deezer loog in een waschvat, laatende de loog daarin wat bekoelen, op dat ze de vellen niet verbroeije. Door deeze loog wordt nu elk vel bijzonder, zoo dikwils gehaalt, tot het vat, dat is, tot de loog aan alle de plaatzen van 't vel genoegzaam is dóórgetrokken. Zomtijds is eene tweemaalige dóórhaaling genoeg; zomtijds echter moet een vel ook ten derdenmaale worden dóórgehaalt; want die plaatzen van 't vel, welke door de aluinloog niet genoegzaam doordrongen zijn, worden niet gaar. Met het tweede vel voegt men bij 't vierde deel der loog, nog een half vierde deel, en zoo doet men bij

de volgende vellen. De genette vellen hangt men op den rand van het waschvat, en laat het overvloedige vogt in het waschvat afloopen; want als de loog afgedroopen is, dan moet ieder vel nogmaals door de reeds gebruikte loog worden gehaalt. Dit gedaan zijnde, worden ze toegeflagen, en met de handen gekletst, op dat de aluinloog 'er gelijkelijk zoude intrekken; en eindelijk worden alle de vellen in het voorgemelde zemelen vat geworpen, na dit alvoorens gezuiverd is. In dit vat blijven de vellen van één tot drie etmaalen liggen, op dat de aluinloog 'er volkomen kan doordringen en de vellen gaar maaken. Daarna worden ze, door twee perzoonen, 'er uitgenomen, en boven het vat op latten gehangen. Zoo doende loopt de aluinloog uit de vellen in het vat, want men fpaart de reeds gebruikte loog, zoo veel doenlijk is, dewijl men dezelve bij eene volgende bereiding van aluinloog in ftede van water gebruikt. Bij 't ophangen der vellen, flaat men ze in de lengte zoodanig toe, dat de nerfzijde binnen komt. Want als de loog is uitgedroopen, dan hangt men ze terftond, zoodanig toegeflagen, op latten, of lijnen, ter drooging: en hierbij moet de nerfzijde binnen zijn, op dat ze niet fmullig worde, als eenig vel, bij ongeluk afviel. De latten of lijnen moeten ook alvoorens zeer zuiver worden afgeveegt, want de ftof maakt deeze zoort van Leêr vooräl licht fmullig. Op deeze wijze nu zijn de vellen, door middel van aluin en zout, wit gelooid, of, wit gaar gemaakt.

'Er blijft nu verder niets over, dan dat het gemaakte Leêr worde toegericht. Geene deezer Leêrzoorten worden met vet ingefmeert, en echter maakt de aluin ze, terwijl ze droogen, hard en onledig: behal-

halven dat de vellen vóór het ophangen toegeſlagen zijn, en daaröm weder moeten uitgebreid worden. De vellen worden daaröm in een' vogtigen kelder gelegd, of daarëntegen met water beſprengd, en daarna geſtold. Men ſtreept de vellen, volgens de breedte, over den ſtompen kant van de halve ſchijf des *ſtols;* hierdoor worden de vouwen weggewerkt en de vellen uitgebreidt. Zommige Looijers bedienen zich, vooräl bij het ſterkere Zeemleër, in ſtede des *ſtols*, van een zeker *ijzer*. Na dit verricht is, worden de vellen weër opgehangen, ter drooging; bij goed weër zijn ze in een quart uur droog.

Eindelijk worden de vellen op den *ſtrijkboom* geſtreeken; dit geſchied op de vleeschzijde, in de lengte en in de breedte, waardoor het Leër een ſchoon aanzien verkrijgt, en het nog overtollige vleesch wordt weggenomen. Deeze bewerking geſchiedt door een werktuig, *ſtrijker* genaamd. Ieder vel Leër wordt in den *ſtrijkboom* geſpannen, en hiervan wordt het plaats voor plaats afgeſtreeken. Eerst echter wordt elk vel, op alle plaatzen, in de lengte, en daarna over dwars, geſtreeken; en op die wijze ligt de Witlooijer de laatſte hand aan de witgelooide Leders.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Verdere bewerkingen van den Zeemleêrlooijer.

Meeröndeels ziet men in de werkplaatzen der Looijers, dat hamelsvellen en kalfsvellen *gezeemt* worden; dewijl deeze vellen voornamenlijk dagelijks gebruikt worden. Ondertusschen zoo kunnen toch *alle vellen* op deeze wijze *gaar* gemaakt, dat is *gezeemt* worden. Zoodanig weet dan ook de Looijer de Rheevellen, Hartenvellen, Elandsvellen, en die van andere wilde dieren te zeemen; wordende deeze zoorten van Leêr; tot voetkleeding, handschoenen, degenscheden, enz. gebruikt. Niet zelden worden ook Ossenhuiden gezeemd, voornamenlijk, tot sterke riemen, van patroontasschen, b. v. —— tot handschoenen, enz. Het is alleen bezwaarlijk om de huiden der wilde Zwijnen te zeemen. De Zeêmlederen onderscheiden zich van de overige zoorten van Leêr, vooral op eene tweevoudige wijze. Vooreerst wordt meeröndeels de nerf, vóór het gaarmaaken afgestooten; en, worden deeze Leêrzoorten, grootendeels, in de kleeding op de nerfzijde gedraagen. Alleen behouden, om de duurzaamheid, de hamel- en schaapsvellen de nerf, en worden op de vleeschzijde gedraagen. Ten tweeden, worden de gezeemde lederen met *traan* door *vollen* gaar gemaakt, en daardoor verkrijgen zij, boven alle andere zoorten van Leêr, het

ge-

gewigtig voorrecht, dat men ze, als zij, door 't dragen en gebruiken, ſmullig of vuil worden, gereedelijk kan uitwasſchen.

Aan 't einde van het *vijfde Hoofdſtuk* verlieten wij de aanvangelijke bewerking der vellen, welke beſtemd zijn om gezeemd te worden, daar zij uit de kalkkuip koomen; en thans moeten zij, na de reeds gedachte onthairing, afgeſtooten worden. Wij hebben reeds gezegd, dat de nerf van de meeste zoorten deezes Leders wordt weggenomen. Tot dit einde legt de Looijer het vel op den *ſtoot-* of *ſchaafboom*, zoo dat de nerfkant boven is, en ſtoot of ſnijdt de nerven doorgaans met het ſtompe *afſtootijzer*, of *ſtootmes* af, edoch behoedzaam, op dat 'er geen gat in kome. Dit ſtompe ijzer neemt echter de nerven niet volkomen weg, maar 'er blijft hier en daar iets over; en dit wordt met een ſcherp *beſnijdijzer*, of met een *handmes* afgeſneden. Tevens worden ook de vellen gelijk gemaakt, wordende de onbruikbaare kleine enden afgeſneden, gelijk wij wegens de Witleêrlooijing gezegd hebben.

De afgeſtooten, of afgeſchaafde vellen, worden weêr in de kalkkuip gebragt; op dezelfde wijze, als wij gezegd hebben aan het einde van het *vijfde Hoofdſtuk*; en hierin blijven ze, gelijk ook in de naastvolgenden, ten minsten één nagt; heeft de Looijer geen tijd tot uitſlaan, laat hij ze 'er wel vier of agt dagen in. Als ze 'er uit komen, dan legt hij ze op den *ſchaafboom*, en ſchaaft, op de vleeschzijde, het overige vleesſige, met het *ſchaafmes* af. Daarna worden de vellen andermaal in een friſſche kalkkuip gebragt, en deeze moet de vellen alle vuilnis ontneemen, dewijl ze zonder dit, in het vollen, een' ſtank

zouden te wege brengen: te gelijk doen deeze twee bijtingen de vellen volkomen opzwellen. Zoo dra ze 'er uit komen, worden ze eerst met koud, en daarna met laauw water, in een vat wel uitgeſpoelt, en van kalk gezuiverd.

Deeze vellen moeten ook in een zemelen-pap volkomen van kalk gezuiverd en tevens leeniger gemaakt worden, daar ze tevens door de zemelen-pap van de overtollige opzwelling herſtelt worden. Maar deeze zemelen-pap wordt eenigszins anders toegeſteld, dan voor het witgelooide Leêr. Reeds een paar dagen, vóór de vellen uit de kalkkuip koomen, mengt men, gelijk boven gezegd is, verſche wijten zemelen in water, en zet deeze menging aan, met wat zuurdeeg, azijn, of gist, op dat ze reeds, vóór 't gebruik, giste. Eer men dit gebruikt, wordt 'er nog wat warm water bij gedaan. Nu doet men de vellen in een vat, giet 'er 't warme mengzel op en ſtamt of volt de vellen met een *klots*. Anderen laaten de vellen maar zoo lang in deeze pap, tot ze vatten, dat is, tot ze dóórgeweekt zijn. Na de broeijing (die in dit opzigt ſterker werkt dan bij de wit gegaarde vellen, dewijl hier het mengzel reeds giste) worden de vellen op den *draaiboom* met het *draaiijzer* of den *koevoet* uitgedraait, op dat ze droog in de volmolen koomen; en daarna worden ze goed met de handen uitgeſlagen, waardoor 'er de zemelen af gaan.

In deezen toeſtand worden nu de vellen in den *volmolen* gebragt, daar zij met goede traan gaar gemaakt en eigenlijk gelooit worden. De nerven der vellen zijn hard en ſtug, en het is bezwaarlijk dat de traan ze doordringen en gaar maaken kan. Hieröm worden ze gewoonlijk, vóór het vollen, afgeſtooten.

Dus

Dus doende wordt de nerfzijde veel wolliger dan de vleeszijde; en daaröm wordt de eerstgenoemde zijde ook uitwendig gedraagen.

De behandeling der vellen, ten opzigte der volling, geſchied dusdanig: Men ſpreidt doorgaans honderd ſtuks vellen uit, legt ze op elkanderen, ſteekt de hand in goede traan, en beſtrijkt daar mede elk vel driemaal. De Duitſche Looijers achten het voor onverſchillig, of men de vellen op de vleesch- of nerfzijde met traan beſtrijke, maar de Franſchen willen dat het beter zij, indien zulks op de nerfzijde geſchiede. Daarna ſlaat de Looijer telkens twee met traan genatte vellen meermaalen toe, en werpt ze in een kuil van den volmolen. De kuilen van den trog eenes zoodanigen molens zijn ongelijk van grootte; (in zommimigen kunnen maar 80, in anderen wel tot 200 vellen geplaatst worden. Zoo dra de kuil bijna met vellen gevuld is, dan laat men de hamer of ſtamper in beweging brengen, en dan drijft de ſtamper de vellen beſtendig in de rondte. 'Er is ook veel onderſcheid in den tijd dien men ter volling nodig heeft, dit richt zich naar den verſchillenden toeſtand des volmolens.

Als de vellen in den volmolen te Berlijn bijna drie uuren gevolt zijn, en de traan volkoomen is ingetrokken, worden ze uit den kuil genomen, en in de lucht uit elkanderen geſlagen, op dat ze zich zouden verkoelen. Voorts worden ze op latten of lijnen gehangen, om geheel te verkoelen; want de vellen worden in de volling ſterk verhit, en daaröm moeten ze van tijd tot tijd gekoelt worden. Na ze de eerſtemaal verkoelt zijn, worden ze andermaal, drie of vier uuren gevolt, edoch zonder nieuwe traan. Hier na

treedt de Looijer met zijn voet op den top van ieder vel, en trekt ze in de lengte uit, en nu moeten ze gedroogt worden.

Het is zeker 't voordeeligſte, als het weder toelaat, om de vellen in de lucht te droogen; als dan worden ze aan haaken van groote raamen gehangen, gelijk de droogſcheerders de lakens doen. 's Winters en in vogtige lucht is men genoodzaakt om de drooging in heet gemaakte vertrekken te verrichten. De vellen moeten zóó lang droogen, tot ze op 't aanraaken klapperen of ruisſchen. Droogt men ze minder, dan worden ze kleverig en hard: hieröm is het droogen eene belangrijke zaak bij 't vollen.

Na deeze behandeling moet zich reeds de gewoone geele koleur van dit Leêr beginnen te vertoonen: heeft dit geene plaats, dan is het Leêr of te laat in de kalkkuip gebragt, of de traan is ſlecht, het zij dan dat zij te ſterk of te zwak zij. In dit geval moet de Looijer zulks op volgende wijze herſtellen: Hij weekt wat *curcuma* of *gom gutta* in *urin:* en giet dat onder de tweede traan, waarvan ſtraks nader: en beſprengt met die traan de vellen. Het is ondertusſchen veel beter als men zoodanige hulpmiddelen niet nodig heeft.

Men geeft de vellen ten tweedenmaale traan; ze even als te vóóren behandelende; met dit onderſcheid, dat men de vellen nu tweemaal volt en droogt. Ten derdenmaale beſtrijkt men de vellen als vóóren met traan, maar minder dan de twee eerſte keeren. Nu worden ze agt uuren gevolt, daarna gekoelt; en nu nog tweemaal na elkanderen gevolt, doch tusſchen beiden weder gekoelt. Na deeze volling worden de vellen wederöm bekoelt, half gedroogt,

en

en nogmaals twaalf uuren gevolt. Indien ze dan nog niet goed zijn, zoo moeten ze, na 't bekoelen, nog twaalf uuren gevolt worden.

Het oog leert echter den Looijer, wanneer de vellen gaar zijn, en men kan desäangaande geen nader teken opgeeven, dan dat de Looijer de vellen in den rug, tusſchen de ſchouderen, beziet, of ze dáár gaar zijn; want hier wordt het Leêr 't laatſte gaar. — Dusdanig nu worden de vellen in den Berlijnſchen Volmolen behandeld. —— Maar als een volmolen ſterker werkt, dan kan men, b. v. in één uur zóó veel uitrichten als op den Berlijnſchen molen in vier uuren, en hier door wordt daarënboven ook traan geſpaart. Na het vollen zweept de Looijer de vellen eenige maalen in de lucht, dewijl elk vel bij 't vollen, als een ſtreng in één gedreeven wordt. Nu doet men ze nogmaals in den kuil, doch met tusſchen gelegd ſtroo, want de vellen zijn nog door de traan kleverig, en het ſtroo dient om die vettigheid aan te neemen. Daarna worden de vellen uitgeſlagen, waar door het ſtroo 'er afvalt, en voorts in de broei geverwt.

De traan doordringt, wel is waar, geduurende het vollen, het Leêr eenigszins, maar zij heeft zich nog niet volkomen met het zelve verbonden. Hieröm is nu het Leêr wel eenigermaate geel, maar het bezit die koleur nog niet volkomen. Om deeze reden tracht de Looijer eene gesting in de vellen te veröorzaaken, en wel door middel van eene onderlinge verhetting, waar door de traan zich geheel en al met het Leêr verbindt.

Hij werpt de vellen op een linnen doek, hoopt ze tot een ſpits op elkanderen, en dekt ze naauwkeurig toe. De vellen verhitten zich onderling, ja zouden

ver-

verſchroeijen en bederven, bijäldien men 'er niet beſtendig acht op gave. Hieröm moet men alle half uur de hand in den hoop ſteeken, en voelen of de vellen ook te heet worden. Ontdekt men, dat de hette te hevig toeneeme, dan moeten ze ómgeworpen worden; zóódanig, dat de uiterſte koele vellen ſpoedig in 't midden van den hoop geſtoken worden. Dit moet ras geſchieden, op dat de vellen niet koud worden. Naar maate de traan meer of min goed is, liggen de vellen korter of langer in den broei, want de eene traan verhit ſterker dan de andere. Ondertusſchen, zoo liggen de vellen doorgaans maar eenige uuren in den broei. De Looijer heeft daarbij niets anders te doen, dan den hoop vlijtig waar te neemen, vooräl op 't laatst. Want zoo dra de vellen geel geverwt zijn, 't welke de broeijing veröorzaakt, moet men ze ten ſpoedigſten uit elkanderen werken. Laat men den hoop na dit tijdpunt liggen, verkrijgen de vellen, in plaats van geel, eene zeer afzigtige koleur, het Leêr is, door te lange broeijing, verbrand en onnut geworden: en men heeft zich eene aanmerkelijke ſchade veröorzaakt.

Uit den broei brengt de Looijer de vellen weder naar zijne werkplaats, daar hij voorëerst de traan weder door eene naloog uitwascht. —— Zommige Looijers weeken, vóór de uitwasſching in loog, de vellen in koud of warm water, en wringen ze ſterk uit. De Rhee-, Herte-, en Boksvellen worden alvóórens op den boom met een ſtrijkijzer, op de nerfzijde, uitgeſtreeken, waar door de nerf ten eenemaale wordt weggenomen.

De naloog bereidt men aldus: Men neemt asſche van berken-, boeken-, of ekenhout, en loogt ze in

een'

een' ketel met heet water uit. Bij 't gebruik moet de loog niet meer dan laauw zijn, want anders zoude zij het Leêr verbroeijen. In deeze loog wordt het Leêr drie of vier maal gewasſchen, tot de loog de traan (gelijk de Looijer zegt) ſmelt, en het Leêr volkomen gezuiverd is. Na iedere wasſching, wordt het Leêr met den draaiäs uitgewrongen. De loog wordt door deeze uitwasſching geel; en de Looijer bewaard deeze loog, als zeer geſchikt zijnde, om vuile handſchoenen, enz. in te wasſchen.

Eindelijk moeten de vellen nog toegeſteld worden. Al het Leêr van deeze zoort, het geſchaafde hamelsvel uitgezondert, wordt op de nerfzijde gedraagen. Hieröm worden de vellen geſtolt in de lengte, en voorts in 't dwars. Ten laatſten wordt het Leêr nog met het *ſtrijkijzer* op den ſtrijkboom geſtreeken, en wel op de nerfzijde. Hier door worden nog alle nerven weggenomen, die nog mogten zijn overgebleeven, en de nerfzijde glad en wollig gemaakt. Het afgeſtoten hamelsvel moet hier eenigszins anders behandelt worden, dewijl het op de vleeschzijde gedraagen wordt. Het moet ook wel geſtolt worden, maar daarënboven wordt het ook op de vleeschzijde geſligt, waar door het nog overige vleesch wordt weggenomen. Men ſpant een hamelsvel in de *ſtrijkſchraag* en ſligt het met de *ſligtmaan*, daarna wordt deeze zelfde zijde met 't *ſtrijkijzer* geſtreeken. En zoo doende ligt de Zeêmlooijer aan dit Leêr de laatſte hand.

Algemeen worden alle gezeemde Leêren *geel* gebruikt, echter zomtijds ook *wit*. Ten einde *wit Zeêmleêr* te maaken, behandelt men het geele aldus:

Men maakt van witte Zeep een ſchuimend Zeep-

wa-

water; hier door haalt men het Zeemleêr, en laat het in de zon droogen. De zon trekt het geele uit. Dan op dat 'er in het Leêr geene geele ſtreepen zouden overblijven, zoo moeten de vellen, in 't droogen, in zuiver water geſpoelt worden. Hoe meer men het doortrekken in reegenwater, en het droogen herhaalt, zoo veel te witter wordt het Leêr.

AGTSTE HOOFDSTUK.

De bereidingen van een auntal kostbaare en meer vreemde zoorten van Leér, beknopt voorgesteld.

In *Rusland* wordt een zeker Leêr uit huiden gelooit, dat alöm, onder den naam van *Jugtleêr*, bekend is. In *Duitschland*, voornamenlijk in *Berlijn*, zoekt men dit Leêr ook na te maaken; niettegenstaande de Looijers zelf de mooglijkheid ontkennen, ingevolge het getuigenis van SCHREBER: VAN JUSTE meent, dat dit *Jugtleêr* door een' wortel werde bereid, die alleen in *Rusland* bekend is: doch dit is eene valsche meening.

De onthairing der huiden, geschikt tot *Jugtleêr*, geschied, ingevolge de getuigenis van *Prof.* BECKMANN, door zeepziedersloog; daarna worden ze in een zuurvogt van havermeel en bier gesteld; voorts koomen ze in de Runkuipen, en ten laatsten worden ze door sandelhout rood of zwart geverwt.

In nieuwer tijden hebben wij verscheidene geloofwaardige berichten, wegens de bereiding van 't *Jugtleêr*, ontvangen; waar uit blijkt, dat men die in *Rusland* geenszins zoo geheim houdt, schoon men als nog over den oorsprong van deszelfs reuk in twijfel is. De Heer RITSCHKOW zegt: Voor Run neemt men Wilgenbast, schoon men zich ook van Eikenbast kunne bedienen, en dat men 't Leêr met een vet insmeert,

ſmeert, door zijn' Vertaaler Teer genaamt. De Heer PALLAS verzekerd: dat het Looijen door de *Salix arenaria*, verricht worde; en dat men het Leêr met de zuiverſte en dunſte berkenölie leenige; zoo dat het *Jugtleêr* deszelfs ſterken reuk aan de berkenbast, en niet aan de *ledum* (post) verſchuldigt is.

De beste *Jugten* worden in 't *Jaroslawſche*, *Koſtromſche*, *Pleskowſche*, en *Orenburgſche* gemaakt. De bereiding ſchijnt eene uitvinding te zijn van de oude *Bulgaren*, een naarſtig en bekwaam volk. De naam *Jugt* (eigenlijk *Juft*) of, in het eenvoudige, *Jufti*, betekend een *paar*, vermits bij de bereiding altoos twee huiden worden te zaamen genaaid. De fijnſten worden van runderhuiden bereid: men looit echter ook Kalfs- en Bokkevellen tot *Jugtleêr*.

Zints het midden der zestiende eeuw, bereid men, *in Frankrijk*, uit alle zoorten van huiden, doch meest uit zwaare Osſenhuiden, het zoogenaamde *Hungaarschleêr*, in Duitschland *Aluinleêr* genaamd. Het komt niet in de kalkkuip, maar wordt in Aluin geweekt, met handen en voeten gevolt; en in een heet vertrek, over vuur, met talg doordrongen. Deeze ſpoedige bereiding levert een zeer duurzaam Leêr, 't welke meeréndeels door Zadelmaakers verbruikt wordt. Volgens *Prof.* BECKMAN, is deeze bewerking den Duitſchers niet onbekend, doch, zegt hij, men is te ver afgeweeken, van de beste wijze van behandeling. Dit blijkt genoegzaam, als wij bij SCHREBER leezen: het *Hungaarschleêr* wil men, dat het, tot zoo verre, als het in de Runkuip koomt, behandelt worde, even als het Duitſche; uitgezondert, dat het niet met Eiken-Run, maar met eene zoort van Galnooten gelooit worde. ——

Het

Het *Engelsch Zoolleêr* wordt voor het sterkste gehouden. De heer JUSTI wil, dat de *Engelschen* in 't looijen eene meerdere bedreevenheid bezitten, en wij geloven het met hem. Zij behoeven tot hunne bewerkingen minder geld te spaaren, vervolgt hij, — en deeze waarheid is blijkbaar, in alle de fabriek- en kunstmaatige werkstukken, deezer fabriek- en kunstaanmoedigende Natie: hier uit volgt, dat zij de zoorten van Leêr zorgvuldiger, naauwkeuriger, en in allen opzigten, naar eisch, looijen. Als men in Duitschland *Engelsch Zoolleêr* naarmaakt, dan verkiest men daartoe de zwaarste Duitsche Osfenhuiden, en looit ze langer en sterker dan gewoonlijk.

Het *Kalfsleêr* wordt in *Engeland* ook schooner bereid. Vermogende Looijers in Duitschland ontbieden, om het zelve naar te maaken, versche Kalfsvellen uit Engeland. Ondertusschen wil men, dat de Engelschen hun Kalfsleêr met eene olie vollen, wier naam zij geheim houden.

Het *Deensche Leêr*, 't welke voor Handschoenen verwerkt wordt, wordt op volgende wijze bereid: Men neemt Lamsvellen, of jonge Schaapsvellen, en behandelt ze, tot ze uit de Aluinloog koomen, even als wij van de bewerking des Witlooijers gezegd hebben: dan daarna laat men de vellen half droogen; haalt ze door eene warme loog die van Ekenäsch gekookt is, en laat ze 'er twee uuren in blijven. Daar door verkrijgt het Leêr de bekende bruine koleur. Hierna worden de vellen gedroogd, bevogtigd, en gestold, als hier vóór getoond is; zijn er nog plaatzen, welke niet bruin genoeg zijn, dan worden ze met eene versch gekookte Ekenloog zoo lang gestreeken, tot ze gelijk zijn. Eindelijk worden de vellen,

op de vleeschzijde gefligt en geftreeken; en op de nerfzijde met een' gladfteen, of glazen bol gegladt. Zommigen zoeken het *Deenfche Leêr* op deeze wijze naar te maaken; zij behandelen de vellen even als het Schaapsleêr, maar zetten het voorts in een runkuip, waar van de Run uit *Salix caprea* bereid is. Door deeze Run verkrijgt dan het Leêr die gewoone bruine koleur, die leenigheid en dien reuk.

Men heeft ook eene zoort van Leêr, bekend onder den naam van *Bauzener Leêr*, het is *rood* geverwt: edoch vindt men het ook ongeverwt, als wanneer het *wit* is. Het wordt gelooid van Kalfs- en Schaapenvellen; met eene Run van Wilgen-, Dennen-, of Esfchenbast. De bast van deeze boomen heeft de eigenfchap van 't Leêr *wit* te looijen. Om dit Leêr te verwen, wordt het eerst met aluinwater beftreeken, en dan door een afkookzel van fernaboekhout in kalkloog gekoleurt. —— In *Cotbus* is eene fabriek waarïn men deeze zoort van Leêr looit.

Het zeer fijne, ledige, zijdächtige en blinkende Leêr, van 't welke de zoogenaamde *Glacè*-handfchoenen gemaakt worden, en dat aan zommige plaatzen bekend is, onder den naam van *Fransch-* of *Erlanger Leêr*, wordt van jonge Lams- en Geitenvellen gemaakt. De Lamsvellen worden tot dat ze uit de kalkkuip koomen even zoo behandeld, als wij in 't algemeen van de Schaapsvellen gezegd hebben; en, tot zoo verre, de Geitenvellen ook zóódanig, als wij daar ter plaatze, van de hairvellen vermeldden. Na ze uit de kalkkuip koomen en zorgvuldig gezuiverd zijn; zet men ze in de menging van zemelen, zoo als wij dezelve hier voor hebben opgegeeven. Hierïn moeten ze ten minsten 24 uuren blijven; gezui-

zuiverd zijnde, legt men ze op den ſtrijkboom, en ſtrijkt ze voorzigtig uit. Nu maakt men eene loog van, (voor elk tiental vellen) één pond aluin, een vierde pond zouts, en een half pond wijnſteen, opgelost in water: men klopt hieröp in twee mengelen melk, eenig wit van eijeren, een vierde pond boomolie, en een vierde pond bloem van tarwenmeel, onder elkanderen, en vermengd deeze menging met de voornoemde Zoutloog. In deeze loog nu worden de vellen eenigen tijd met de hand gevolt, en men laat ze 'er voorts 48 uuren in blijven, of zóó lang, tot de loog de vellen volkoomen heeft doordrongen. Daarna worden de vellen gedroogd, bevogtigd, geſtold, en geſtreeken, even zoo als bij het Witlooijen gezegd is. Eindelijk legt men ze op een tafel, en wrijft ze met een' gladſteen op de nerfzijde glad. Waar bij zommigen die kant met eene oplosſing van gom dragant en wat witte ſtijfzel dun beſtrijken.

Men kan dit Leêr ook *rood* verwen; als dan draagt het den naam van *Bruſſels* Leêr; en wordt gebruikt voor de hakken van vrouwen-ſchoenen.

Het *gekorlt* of *geparst Leêr*, tot de fijnſte Engelſche Zadels enz. gebruikt wordende; maakt men van allerbest gelooid Zadelleêr, 't welk echter niet plat of vlak geſchaafd of geſtreeken is; wanneer het, na de wasſching, flaauw droog is, legt men het op een ſtevige tafel, op welke eene vischhuid ligt, op deeze vischhuid ligt nu het Leêr, met de nerfzijde op de nerfzijde; alle plaatzen van het Leêr worden nu met de gladbol ſterk gewreeven, daar door wordt de korlächtige nerf van de vischhuid in het Leêr afgedrukt, waar door hetzelve eene korlächtige nerf verkrijgt. Deeze zoort van Leêr wordt duur verkogt,

van wegen de moeite die tot deszelfs bereiding vereischt wordt.

Zwart-Rouwleêr wordt gemaakt van gezeemde Kalfs- en Geitenvellen, waar van de nerf niet afgestooten is, maar die op de vleeschzijde met de *sligtmaan* gesligt zijn. Op deezen kant worden de vellen zwart geverwt. De zwarte verw wordt op onderscheidene wijzen bereid, en de Looijers zijn 'er geheim mede. Eene der beste is deeze: Men kookt twee pond brasiliehout met wat aluin in water, laat de verw sterk verkooken, zijgt ze door, en bestrijkt 'er de vellen mede. Hieröp lost men een half pond groene vitriool op in 36 oncen water, en daar mede oververst men den rooden grond. Droog zijnde, strijkt men de vellen nog twee of drie maalen met het vóórmelde rood over; wanneer de vellen geheel droog zijn, zoo moeten ze nog met de meergemelde *Naloog* bestreeken worden, op dat het vitrioolwater de vellen niet doorwreete.

Maroquin is eene schoone daarstelling van Leêr, dien naam draagende na *Marocco*, de plaats waar het zelve het eerste, en het beste gefabriceert werdt. Het wordt uit Geitenvellen bereid; en wel nog heden het schoonste, in den *Levant;* bijzonder op het Eiland *Cypern*, te *Diarbéker* en in meer plaatzen, in klein *Asië*. De vellen worden gekalkt, onthairt, in eene loog van hondendrek, daarna in eene loog van *sumach* (smak) en galnooten, voorts in zemelenwater, en ten deele in een afkookzel van honig of vijgen, in gesting gebragt; met eene olie gesmeerd, en rood, geel, of zwart geverwd,

De Graaf van MAUREPAS zond, toen hij *Minister* van 't Zeeweezen was, ten jaare 1730, den bekenden

den GRANGER na de *Levant*, om 'er de *Maroquin-looijerij* te leeren. Volgens het bericht van den laatstgenoemden, werdt 'er in den jaare 1749 te St. *Hippolytus*, in den *Overëlsas*, eene fabriek van *Maroquin* opgericht, welke in 1765 zeer groote vrijheden genoot; doch welke reeds weder vervallen is. Voor eenige jaaren, zond de *Londonsche Maatschappij ter aanmoediging van kunsten*, met het zelfde oogmerk, zekeren *Armeniër*, PHILIPPO genaamd, na *klein Asië;* volgens wiens berichten men in *Londen* eenige gelukkige proeven gemaakt heeft. GRANGER en PHILIPPO stemmen in de hoofdzaaken overëen, en vermoedelijk is de behandeling in de *Levant*, aan alle plaatzen, en voor alle zoorten, niet eenerlij. —— In Duitschland heeft eenen zekeren BINKEBANK, te *Halle*, eene Fabriek van *Maroquin* opgericht; welke echter, wel ras, van wegen de zeldsaamheid of duurte der Geitenvellen, is te niet geraakt. In 't algemeen is de Heer BECKMAN van oordeel, dat men in de Europeïsche naarvolgingen, in verscheidene opzigten, van de Levantsche wijze zij afgeweeken, en dus niet volkomen dezelfde waaren heeft verkreegen.

Volgens PHILIPPO (in 't *Hannöverisches Magazin*, 1770. *f* 609.) zijn de stoffen voor de roode verf: *conchenille*, *curcuma*, *aluin*, *granaatäppelen*, en *zuiker:* —— voor de geele verf: *aluin* en de *besfen* van de Oostersche *rhamnus:* voor deeze laatsten neemt men bij ons, *graines d'Avignon;* deeze knnnen ondertusschen met de eerstgenoemden zeer verschillen.

Veel waarschijnlijkheid heeft het denkbeeld van VON JUSTI, dat, namenlijk de grootere schoonheid van het *Asiasche Maroquin* voortkome, doordien

men daar de vellen toe neemt van de *Angorische* Geiten, en dat men in elke stad, in *Asië*, waar men dit Leêr looit, slechts *Maroquin* van ééne koleur maakt; zoo dat elk in de schoonheid der koleur gelegenheid heeft om uit te munten.

Men heeft SPRENGEL verzekerd, dat het *Maroquin*, in Duitschland, van Boheemsche Geitenvellen bereid wordę, dat men ze met *sumach* gaar maake, gelijk men weet dat ook de *smak* in *Asië* tot het looijen deezes Leêrs gebruikt wordt.

Volgens den Heer DE LA LANDE, bereidt men het *Maroquin* aldus: in *Parijs* droogt men de Geitenvellen; watert ze drie of vier dagen, in eene gewoone houtloog, en plaats ze daarna, even als de gewoone Kalfsvellen, in de kalkkuip; daaröp worden ze gehaird, en nogmaals in de kalkkuip gebragt. Zoo wel volgens deeze als naar de volgende bewerking, moeten de vellen volkoomen in water gezuiverd, en met knotzen gevold worden; want de zuivering is hier vooräl noodwendig, op dat het kalkwater de koleuren niet nadeelig worde. Hieröp zetten zij de vellen in eene loog van hondendrek, die het Leêr zeer leenig maakt, en het kalkwater nog meer uittrekt. De Duitsche Looijers, zegt hij, naaijen ieder vel toe; broeijen de *smak* met heet water, en gieten dit, zoo warm als het vel zulks kan verdraagen, in het zelve; zoodanig worden eenige vellen in een vat geworpen, en daarin blijven ze 24 uuren: moetende het vogt een paar maal gewarmt worden, en na de vellen nogmaals aldus gezuiverd zijn, worden ze rood geverwd.

Hiertoe gebruikt men kermesbeziën in water gekookt, of ook stokjeslak, galnooten, aluin en conche-

chenille in water gekookt. Vervolgens worden ze door eene loog van galnooten en water gehaald. Dan deeze laatſte loog komt in geene aanmerking, wanneer de vellen in ſmak gaar gemaakt zijn. Ten laatſten worden ze gewasſchen, met eene olie ingeſmeerd, gedroogd, met een hout glad geſtreeken, en eindelijk gekrispeld, op dat de nerven weder zouden opkoomen. Als men dit Leêr *geel* wil verwen, doet men het vóór het verwen, in de galnoten loog, van welke men zich echter niet bedient, als de vellen in ſmak gelooid zijn. Het geel verwt men met Avignonſche beziën. —— *Zwart Maroquin* willende verwen, kookt men de vellen in water met galnooten en cyperſchen vitriool; of men ſtrijkt ze alleen met ijzerzwart. *Blaauw* verwt men het, met Indigo, en *groen* met Spaanschgroen, of met een mengzel van geel en blaauw. —— Eindelijk weet men, dat het *Maroquin* ook den naam draagt van *Saffiaan*.

Corduaan is ook een uitſtekend ſchoon Leêr, hebbende veel overëenkomst met *Maroquin*, en wordende, genoegzaam op dezelfde wijze, van boksvellen bereid; echter maar met gewoone Run gelooid. Dit Leêr is doorgaans zagter, wolliger en kleiner van nerf, dan *Maroquin*. Men vindt het in veele koleuren, en ook zoo wel glad als ruw.

Prof. Beckman zegt: *Cordebiſus*, *Cordoverſus*, *Corduanus*, *Cordewan* zijn naamen, welke reeds in de elfde eeuw bekend waren, en naar welken de Schoenmakers *Cordobanarii*, *Cordoanerii*, *Cordouaniers*, en eindelijk *Cordonniers* genaamd zijn. Want voornaame perzoonen dragen *Calçei di Corduba*, of ſchoenen van Spaanſche *Cordowan*. Men wil dat dit Leêr zijn' naam hebbe gekreegen naar de ſtad *Corduba*;

dan indien deeze afleiding juist zij, zoo moet nochtans de bereiding van dit Leêr van *Africa* tot dáán zijn overgebragt; gelijk dan ook alle Leêrlooijerijën in 't Oosten ongelijk vroeger dan in *Europa* haare volmaaktheid hadden.

Nog heden koomen de fraaiste *Corduaanen* uit de *Levant*, voornamenlijk uit *Constantinopolen*, *Smirna*, en *Aleppo*. Na deezen worden de *Spaansche*, *Hungaarsche*, en *Fransche*, die te *Avignon*, *Marseille*, *Rouaan*, *Lion*, en *Parijs* gemaakt worden, hoog gewaardeerd. In *Duitschland* maakt men ook Leêr, 't welke men *Corduaan* noemt; maar men vergenoegt zich, op veele plaatzen, met de reeds bereidde Bokswellen, uit *Turkijen*, meeréndeels over *Venetiën* te ontbieden; en ze zelf te nerven, te polijsten en te verwen. In *Bremen* laat de Heer DUCKWITZ *Corduaan* bereiden, welke hij tot een Thaler 't pond verkoopt.

Chagrin is een zeer sterk en hard Leêr, dat op de nerfzijde alóm kleine doch harde verheveningen heeft, 't welke alle koleuren aanneemt, en in water week wordt. Het beste komt uit *Constantinopolen;* 't geene uit *Tunis*, *Algiers* en *Tripoli* komt is slechter. De bereiding is nog niet genoegzaam bekend. 't Geene men in *Frankrijk* maakt, bestaat ult Geitenvellen, welke men met heete koperen plaaten, welke overäl kleine verheveningen hebben, onder eene pers, de korlächtige oppervlakte geeft.

Het echte Oosterschc *Chagrin*, door de Turken *Sagri*, en door de Persianen *Sague* genaamd, wordt niet, zoo als men doorgaans waant, alleen van wilde Ezelshuiden, maar ook, en wel meeréndeels, van de Paardenhuiden gemaakt. Hiertoe is echter het achter-

terſte rugſtuk der Paardenhuiden dienſtig; 't welke recht over den ſtaart, in een halve maanſche richting, één en een halve Ruſſiſche ellen over 't kruis, langs de heupen, en één el in de lengte van den rug wordt uitgeſneeden. Deeze ſtukken vel worden met het zaad van het *Chenopodii* en niet, gelijk men elkanderen diets maakt, met mosterdzaad, beſtrooid, en voorts geperst. Vervolgens worden ze op den ſtootboom afgeſchaaft, waarbij het mes alleen die deelen wegneemt, welke door het zaad niet ingedrukt zijn. Deeze ingedrukte plaatzen verheffen zich, als de huiden in de Run gelooit worden, en vormen die hooge korrels.

Zie daar den arbeid van den Leêrlooijer, Leêrtouwer, Witlooijer en Zeêmlooijer, zoo ik meene, ten duidelijkſten in 't algemeen voorgedraagen, en eene ſchetze geleverd van een aantal minder bekende bewerkingen van kostbaarer en vreemder Leêrzoorten, dan men algemeen vooronderſteld tot den eigenlijken arbeid onzer Looijerijen te behooren. Wij zullen derhalven deeze Verhandeling met deeze grondwaarheden beſluiten; en voorts overgaan tot de werkplaatzen en werktuigen.

Iedere zoort van Dieren, levert niet alleen een bijzonder Leêr, maar ook is elke zoort onderſcheiden naar het verſchillend geſlacht, ouderdom en den gezonden ſtaat der Dieren. —— Zeer veel hangt af van het bijtmiddel of broeimiddel, waar van men zich, ter onthairing, bedient; — van de hoedanigheid des waters, in 't welke men de huiden weekt; —— van de duuring of den tijd der weeking; —— van den graad en de vaardigheid der gesting; —— van de gestingmiddelen; —— van den daarbij in acht neemenden

graad van warmte; —— van de verſchillende te zaamentrekkende ſtoffen welke men gebruikt; —— van den tijd die de vellen 'er in blijven; —— van de meerdere of mindere warmte welke men daartoe aanwendt; —— en van de meerdere of mindere dikte die men het Leêr laat behouden. Anders vallen de Leêren uit, wanneer men ze warm dan koud, of geheel niet met een grover of fijner vet inſmeere; —— of dat men de oppervlakte glad, nervig, korlig, of ruw maake; —— of dat men de nerf- of vleeschzijde voornamenlijk bewerke; enz. ——

NE-

NEGENDE HOOFDSTUK.

Beſchrijving van de Werkplaatzen en Gereedſchappen van den Leêrlooijer, Leêrtouwer, Witlooijer en Zeêmlooijer; benevens de daar mede gepaard gaande verklaaring der Plaaten.

Wij zullen, in de eerſte plaats eene ſchetze geeven van den aanleg eener welingerichte, middenmaatig groote *Looijerij*; zoo groot althans, dat, indien de zaaken anders behoorlijk gaan, een Looijer met zijne huishouding 'er zich een billijk beſtaan van kunne verſchaffen: het ſpreekt derhalven van zelf, dat men eene Looijerij ook grooter en kleiner, naar wélgevallen, kan aanleggen.

PLAAT I, II, III, IV.

Vertoonen gezamenlijk de grondtekening of ſchetze eener volkomene Leêrlooijerij en Leêrtouwerij, van 24 groote, 6 kleiner en 6 Laafkuipen, benevens 4 Kalkkuipen.

PLAAT I, II.

De grootte der gemelde *Looijerije*, ter breedte van 65 en ter lengte van 80 voeten, ſtrekkende de *breedte* langs het *waeer* A. Van de lengte is de *helft betimmerd*, en de *breedte geheel.*

Men

Men begrijpt dat zulk een gebouw niet volstrekt aan elkanderen en onder één dak behoeft te zijn; bij nochtans die de ruimte en middelen daar toe heeft, zal 'er op den duur het beste zijne rekening bij vinden.

CCCC. Is een *Muur* opgehaald tot ten minsten 12 voeten, 2 voeten boven den Zolder, waarin een groot *Deurkozijn d*, en een klein *i* is. —

a, *b*, *c*, *e*, *f*, *g*, *h*, zijn *Glasraamen* in de muur van $2\frac{1}{2}$ voeten.

D. Een *Afdak* van 16 voeten diepte, loopende van het hoogste der muur tot op 7 voeten aan de wal af. In dit *Afdak* heeft men:

Fig. 1. Het *Kalkhok*.

Fig. 2. Een *Vleeschkuip* in 1. en twee *Haairkuipen*, in 2, 3.

E. De *Verwaterplaats* of *Opslag*.

Fig. 3. Vier *Kalkkuipen*, in 1, 2, 3, 4.

In de *beslotene Looijerije* CCCC. plaatzen wij:

Fig. 4. Drie *Eek-* of *Runkuipen* van $6\frac{1}{2}$ binnenwerks en 6 voeten holte, in 1, 2, 3.

Fig. 5. Vier dergelijken, in 4, 5, 6, 7.

Fig. 6. Een *Konsijtkuip*, van 5 voeten.

Fig. 7. Zes *Laafkuipen* van $5\frac{1}{2}$ tot $4\frac{1}{2}$ voeten holten, in 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Fig. 8. Een *Ketel* op een metselwerk, met schoorsteenpijp door den muur.

Fig. 9. Plaats voor *Traantonnen* en *Vaten*.

Fig. 10. Een *Eek-* of *Runhok*.

Fig. 11. Plaats voor een kuip, watervat, kruiwagen, of stampplaats.

Fig.

Fig. 12. Kan men wélvoeglijk een *Put* plaatzen, om de kuipen zoo wel binnen als buiten aftewateren, door middel van geuten, als men daarin een Pomp plaats, met twee uitloozingen, die men willekeurig kan ſtoppen. —— Indien de gegraaven Put geen goed water geeft, en met het zelve in A. heeft, kan men dit, onder den grond dóór, 'er in leiden. —— Achter de betimmerde Looijerij is de geſchikte ruimte om te plaatzen, ter linkerhand, in

Fig. 13. drie *Kuipen* van $7\frac{1}{2}$ voeten buitenwerks, in 8, 9, 10.

Fig. 14. Twee *Kuipen* van 7 voeten, 6 voeten diep, in 1, 2. Ter rechteshand van den agterdeur: in

F. Zes *Kuipjes* voor Overleêr, van $5\frac{1}{4}$ voeten wijd, en 5 voeten diep.

Fig. 15. Zes *Kuipen* van 7 voeten, bij de midden, in 13, 14, 15, 16, 17, 18.

Fig. 16. Agt *Kuipen* van 7 voeten, in 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26.

Fig. 17. Vier ———————— in 27, 28, 29, 30.

B. Deeze opene ruimte is geſchikt voor *uitgelooide Run* of *Kif*. —— Wil men van dezelve Turf maaken, kan men rondsöm, en vooräl aan de zonkant *ſtellingen* plaatzen, om dezelven op te droogen.

Fig. 18. De Trap, die naar boven leidt; moetende kunnen los gemaakt en geborgen worden.

Laaten wij nu, langs deezen trap door 't Luik op Zolder gaan, en zien hoe 't daar behoort ingericht te zijn.

PLAAT

PLAAT III, IV.

Fig. 19. Het *Luik*, door 't welke men op *Zolder* komt.

K, L, M. De plaats der *Leêrtouwerij*, eene lengte van 20 voeten, op den Zolder afgedeelt door een *Schot*.

G. De *Deur* in het Schot.

1, 2, 3, 4, 5, 6. En zoortgelijke plaatzen, zijn daar de *stijlen* koomen, onder de draaghouten van het dakwerk.

7, 8, 9, 10, 11, 12. *Standers* van 4 a 5 duimen, waarin de *Liggers*, Fig. 20. in vast gemaakt zijn, op $4\frac{1}{2}$ voeten hoogte, en die boven, op de hoogte der bouten, op de beste wijze worden vastgemaakt,

13, 14, 15. *Binten* in den Muur ingemaakt, die 2 voeten boven den Zolder is opgehaalt.

16, 17. Zijn 2 duims planken, de gansche ruimte langs, om op te loopen; op derzelver buitenkanten zijn 2 duims latten gespijkerd, om ze gelijk in dikte te maaken met de *Ribben*, in

18, 19, 20, 21. die men willekeurig kan verplaatzen of wegneemen.

In deezen en in de zijden der Planken zijn, op afstanden van 6 duimen, *clavieren* geslagen, om gesmeerde Overleêren vellen op te droogen.

a, a, a, a, a, a. De *Leggers*, dienende om de stokken waaröver het Leêr hangt te droogen, op te leggen.

H, H.

H, H. Zijn *Ruimten* op Zolder om het gedroogde Leêr te plaatzen, te borstelen, en droog op te ſtapelen.

Men kan echter ook al het *Binnenwerk* van 7, 8, 9. enz. weglaaten; en dan hangt men het Zoolleêr aan ſpijkers, welke op één voet affland van elkanderen, rond om de draaghouten en in de bintbalken zijn geſlagen, gaande dit bijna even goed, ſchoon het minder zindelijk ſtaat.

23, 24, 25, 26, 27. Zijn *Balken* van den Zolder over de *Touwerij*.

A. B, C, D. De *ruimte*, buitenswerk. Men onderſteld aan den kant A, een *Muur*, waarin

I, II, III. De *Lichten* kunnen komen. Is het ander geſteld, dan kan

C. De *houten Schutting* 'er bijna even goed toe dienen, behoevende maar eenige verändering te worden gemaakt, in

e. de *Werktafel*, en

f. de *Smeertafel*; alsmede in

g. het *Slegtraam*.

De *Werktafel* moet van 2 duims best Ekenhout gemaakt, en, wél droog, zóódanig met klampen in een gewerkt worden, dat men naauwelijks de naaden zien kan, en men ze op beide de zijden kan gebruiken. —— De *Smeertafel* kan van Vuuren hout zijn, en wil men die ook voor *zwart* gebruiken, dan moet zij aan de eene zijde ook net ingeklampt zijn; de zwaarte is genoegzaam van $\frac{5}{4}$ duimen.

Ver-

Verſcheiden zoorten van *Sligtraamen* zijn in gebruik, doch een zeer eenvoudig, en dat wel werkt is in

g. Zijnde een *Rib* van 3 en 4 duim, die *circa* 5 voeten boven den Zolder is vastgemaakt, aan eene zijde; en aan de andere bij

p, een *Stander*, aan welken nog een

o. *Ligger* vast is, om Leêr over te hangen.

i, k. Geſchikte plaatzen, voor 2 of 3 *Trappers*; bij

h. een *Klopblok*, zijnde een ſtuk *wortelhout*, 't welke, zoo 't niet natuurlijk van genoegzaame punten voorzien is, daar mede door bewerking voorzien wordt,

M. Gevoeglijke plaats voor 2 *Werklieden* aan den den *Sligtboom*, en, des noods, ook nog plaats voor *Traantonnen*; zoo ook in

N, waar ook ruimte is, om *getrapt* en *ongetrapt* Leêr te leggen.

l, is zeer geſchikt ter plaatzing van een *Kagchel*, om 's winters te verwarmen, en 'er, des noods, ook Leêr bij te droogen. Aan de zijden van

B, C, kan men, op de hoogte van 6 voeten, *planken* maaken, om 'er *zwartpotten*, *traanbakken*, *borſtels*, enz. op te bergen.

PLAAT V.

Gereedſchappen van den Leêrlooijer.

Fig. 1. Een *Haak* om het goed uit de kalk en 't water te haalen: men heeft ze in onderſcheidene lengten nodig, hangende dit maar van de ſtokken af; ook moet

moet men 'er één korte hebben, met een koperen haak, om in de Laven te gebruiken.

Fig. 2. Een *Polsstok*, om de kalken mede dóór te roeren; men heeft een kleiner voor de Laven nodig,

Fig. 3. Een *puntige Stok:* van deezen gebruikt men verscheiden, en in verschillende lengten, naar de diepte des waters, om ruwe of gekalkte huiden in 't water mede te omzetten, en dus voor wegdrijven te beveiligen.

Fig. 4. Een *Trektang*, wiens nijpers in elkanderen moeten vatten, om te béter te kunnen klemmen.

Fig. 5. Een *Hairmes*, 't welke wat zwaar van rug, en niet scherp moet zijn.

Fig. 6. Een *Vleeschmes*, 't welke aan de eene zijde plat, en aan de andere fijn scherp moet toeloopen. Men kan ze zeer voordeelig van Seizen doen maaken. De *Stootmessen* zijn van de Hairmessen niets onderscheiden, dan dat ze iets fijner zijn. Zoo ook de Strijkmessen niet van de Vleeschmessen, dan dat de eersten dunner zijn. Men zal 'er op de volgende Plaaten onderscheidene aantreffen.

Fig. 7. Een *Gladpan* of *Tegel:* dit is een Tegel, die tusschen een hout, in 't welke eene opening van dezelfde grootte en dikte als de Tegel is, met pennen 'er door vastgemaakt wordt: wordende gelijk vlak en kantig gesleepen, om de kalk 'er mede uit het gewaterde of geconsijtte Leêr te strijken, 't geene men *gladden* noemt.

Fig. 8. Een *Zetkorf*, die veelen in de kuip houden, en waarin de Sjouwer de Run uit andere korfjes stort.

Fig. 9. Een *Schoffel*, dienende om inlandsche huiden, op den grond, op stapel te hairen.

Fig. 10. Een *Smeerſtok*, met lange borſtels, om de huiden mede met kalk te beſtrijken. Men behoort 'er etlijken van te hebben.

Fig. 11. Een *Stamppols*, om vellen, zuigers of pinken in een tob met water te ſtampen,

Fig. 12. Een *Opſteker*, om het Leêr, als men 't op ſtokken droogt, mede op te hangen en af te neemen.

Fig. 13. Een *Eek-* of *Runhakker*, waar meede men de Run van de hoop af haald, en dóórſlaat; —— gelijk zijnde aan een omgebogen vork.

Fig. 14. 15. Een *Boom* met zijn *kruis-* of *voetſtuk*; om op te vleeſchen, en te ſtrijken. Men heeft ze van verſchillende breedten en rondten: 'er zullen ook nog een paar in de volgende Plaaten voorkomen.

PLAAT VI.

Gereedſchappen van den Leêrtouwer.

Fig. 1. Een *Trapſchoen*, welks zool van hout is.

Fig. 2. Een *Stootmes*, om het getrapte Leêr, op den vleeschkant, af te ſtooten, en dus te zuiveren van de ingelooide run en de vezelen. Dit mes moet ſterk- en ſtompſnijdend weezen.

Fig. 3. Een *Stootſtaal*, van onder plat, in een houten hegt, om zommig Leêr mede plat te ſtooten. In plaats van dit, gebruiken zommigen een' ſcherp geſleepen fijne keij- of vuurſteen.

Fig. 4. Een *Verwitmes*; dit moet van fijn getemperd ſtaal gemaakt zijn; eerst wordt het fijn geſleepen, en op den olieſteen afgetrokken; volkomen gelijk

en

en recht zijnde, trekt men den draad, langzaamerhand, al drukkende, om, op een' ſtrijkſtaal (*Fig.* 10), ten dien einde vast gemaakt zijnde op een geſchikt ſtuk hout; zóó, dat de ſnede niet recht onder, maar dwars ſta.

Fig. 5. Een *Sligtmaan* van fijn getemperd ſtaal, wier ſnede zeer fijn en gelijk moet weezen, het binnennenrond wordt met Leêr bekleed, om de hand niet te kerven,

Fig. 6. Een *Vattang*, wiens nijpers in elkanderen moeten vatten, en de *ring d*, waaräan de touwen of riemen vast zijn, dienende om den tang vast te doen ſluiten.

Fig. 7. Een *Krispelbord* van boeken- of eiken hout, daar van heeft men verſchillende zoorten, zoo van lengte, bolrondheid, als van fijnte der kerven, en

Fig. 8, 9. Een met een handleer voorzien.

Fig. 10. Een *Strijkſtaal*, moetende zeer fijn, gelijk, rond, en zuiver glad zijn; om 'er de Verwitmeſſen, Sligtmaanen, fijn en gelijk van ſnede op te ſtrijken.

Fig. 11. Eén der twee *Spanhoeken*, zijnde een tak van een boom, waaräan het touw met een gewigt of eene ſteen van 25 ponden is vastgemaakt; zóó laag dat het juist vrij van den grond kan hangen, als de haak over het ledig Sligtraam hangt.

Fig. 12. Een *Klemhaak*, om het Leêr mede op de tafel vast te klemmen.

Fig. 13. Een *Verwitboom*, beſtaande uit een ſtuk rib van 3 en 5 duim *a*, *b*, met zijn *ſteunſtel c*, op welke een effen gaven *duig*, *d*, is vastgemaakt.

Fig. 14. Een *Beukhamer*, beſtaande uit een blok van 5½ en 8 duimen lang; met vier afgeronde houten

pennen voorzien, en een ſteel, om zeer hard en zwaar Leêr mede te beuken, vóór het getrapt wordt.

Fig. 15. Een *Blankſtooter*, gedraaid uit één ſtuk palmboomhout, zeer glad en effen in 't midden.

PLAAT VII, VIII, IX.

Voorſtelling eeniger Bewerkingen van den Wit- en Zeêmlooijer, en derzelver Gereedſchappen.

PLAAT VII.

Werkplaats.

†. *Werking* van *Hem*, die de *vellen* met een' *Beugelſchaar* gelijk maakt.

A. Het *Kalkgat*, of de *Kalkkuip*.

B. *Kalkkuip*, waarïn de *Smeêrſtok* ſtaat, om mede te *kalken*.

C. *Werkman*, bezig om het *vel* te *vleeſchen* of *uitte ſtrijken*.

D. *Kuip*, waarïn de *Werklieden* de *vellen* plaatzen.

E. *Furnuis* waarïn de ketel geplaatst wordt.

F. *Kuip* om te *confijten*, en waarïn men de *vellen* met *zemelen* doet

G, *Doorhaalkuip*.

H. *Gaanderij*, waarïn het *Leêr* wordt *opgehangen*, om te droogen.

PLAAT VIII.

Gereedſchappen.

A. Een *Kalkgat*, of *Kalkkuip*.

B. Een *halfgedekte Kuip*.

C. *Furnuis* voor den Ketel D.

D. *Ketel* voor den *Aluin*, enz.

E. *Tobbe*, waarïn men de ſtoffen onderling gereed maakt, en vermengd.

F. *Confijtkuip*, zijnde een *groote Kuip* waarïn men 't *Confijt* maakt.

G. *Doorhaalkuip*, waarïn 't meel, de eijeren, enz. behandeld worden.

H. De *Boom*, waaröp 't vel ontvleescht, afgeſchaaſt en geſtreeken wordt.

I. *Bank*, waaröp men de fijne vellen uitbreidt, ten einde de wol te ſpaaren.

K. *Mes* of *Hakker*.

L. *Beugelſchaar* om 't vel te zuiveren, en gelijk te maaken.

O. *Houten Nap*.

a. *Stelling* waaröp men de Vellen laat uitdrijven.

1. Een *Smeerſtok*, van onder met een *vel*, om de huiden te kalken.

2. Een *kromme Schoffel*, om de kalk te roeren.

3. Een *rechte Schoffel*.

4. *Polsſtok*, om de vellen in de Kuip op te roeren.

5. *Puntſtok*, om de vellen in de Kuip te drukken.

6. *Stamppols*, om ter volling der vellen te gebruiken.

7. *Haak*, waar mede men de vellen in de Kuip omdraait.

8. *Tang*, waar mede men de vellen uit de kuip haalt.

9. *Pelmes*, om de wol van de vellen te doen, ook genaamd *Mangelſtok* of Rolhout.

10. *Slijpſteen*, dienende om de oppervlakte van de vellen plat te drukken, en ter aanzetting der Mesſen.

11. *Strijkmes*, waaräan geen ſnede is, dienende om de kalk uit te ſtrijken.

12, 13. *Ontvleeschmesſen*, ook dienende tot *Stootmesſen*, met en zonder ſneden.

14. *Stok*, om de wol te zuiveren.

PLAAT IX.

Werkplaats.

A. *Werkman* bezig om op den *Schaafboom* te werken.

B. *Bank* van den *Schaafboom* waaröp de geöpende vellen gelegd worden.

C. *Werklieden* die de *wol* uitleezen.

D. *Werkman*, bezig zijnde, om een vel te *ontwollen*.

E, E. *Banken*, die men naast den *Boom* zet, om de *wol* te ontvangen.

*

I N H O U D.

Inleidende Schetze der Leérbereidingen. . Bladz. 1.

HOOFDST. I. *Bewerkingen van den Leérlooijer, gelijk dezelve door onze Natie behandeld worden.* . . — 4.

——— II. *Bewerkingen van den Leérlooijer, zoo als die door andere Natiën, voornaamlijk door de Duitschers, behandeld worden.* . — 14.

——— III. *Opmerkingen wegens de Huiden; — de kosten der Looijing; — het keuren van't Leér; — opgave eeniger zelfstandigheden, welke tot Run kunnen gebruikt worden; en aanwending van het afval.* . . — 24.

——— IV. *Bewerkingen van den Leértouwer.* . . — 31.

——— V. *Gemeenschaplijke Bewerkingen van den Witlooijer, en den Zeémlooijer.* . — 39.

——— VI. *Verdere Bewerkingen van den Witlooijer.* . — 47.

——— VII. *Verdere Bewerkingen van den Zeemleérlooijer.* — 54.

HOOFDST.

HOOFDST. VIII. *Bereidingen van een aantal kostbaare en meer vreemde Leêrzoorten.* . Bladz. 63.

——— IX. *Beſchrijving van de Werkplaatzen en Gereedſchappen van den Leêrlooijer, Leêrtouwer, Witlooijer, en Zeêmlooijer;* benevens *de daar mede gepaard gaande verklaaring der Plaaten.* —— 75.

Bereekening, voor de Inſchrijvers op het geheele Werk:

Dit VIERDE STUK, beſtaat 6 vellen druks a $1\frac{1}{2}$ St. *f*: - 9 :
Een enkelde plaat (Plaat V.) *f*: - 3 :
en zes uitſlaande. . a 6 St. *f* 1 - 16 :
En kost dus, op ordinair papier *f* 2 - 8 :
En op best papier met eerſte plaatdrukken *f* 3 : - :

De Inſchrijving op het geheele Werk kan geduurende dit Jaar 1789. geſchieden.

Het EERSTE STUK: De *Indigo-Bereider* en *Blauwverwer.* *f* 3 - 4 :
en op best papier. *f* 4 - : - :

Het TWEEDE STUK: De *Sterkwaterſtoker*, *Zout-zuur-* en *Vitrioolölie-Bereider.* *f* 3 - 17 :
en op best papier. *f* 4 - 16 :

Het DERDE STUK: De *Porcelein-fabriek.* *f* 4 - 4 :
en op best papier. *f* 5 - 5 :

Buiten Deelneeming op het Geheele Werk, zijn geene ſtukken als met 20 percent verhooging te bekoomen.

AANHANGSEL

OP DEN

LEERLOOIJER.

AANHANGSEL

OP DEN

LEERLOOIJER.

Den Heere CNOOP, wien wij het oordeelkundig en proefondervindelijk verslag, van al het geene *onze* wijze van *Leêrlooijen* betreft, verschuldigt zijn, volgens de Iste, IVde en IXde Hoofdstukken deezer Verhandeling, leerde ik eerst kennen, eenigen tijd na de uitgave van den Leêrlooijer. Na opzettelijke leezing en overweeging van het geheel, toonde zijn Ed. mij, dat het, ten algemeenen nutte, niet ondienstig ware, indien men den leezer, met opzigte tot eenige plaatzen der overige Hoofdstukken, eene nadere toelichting verleende, welke hij mij vervolgens, op mijn verzoek, ter hand stelde; met dankbaarheid haaste ik mij, om van zijne meerdere ervaarenis in deezen het beste gebruik te maaken, door zijne *Naleezing*, bij wijze van *Aanhangsel op den Leêrlooijer*, onzen leezer mede te deelen:

De op bladz. 14 gemelde *werking der kalk* (reg. 15.) moet als een vóórbereidend middel beschouwd worden: de dáár bedoelde bewerking is bij ons niet volstrekt *algemeen*, (reg. 21.) maar *vrij algemeen*.

Het *zouten* der huiden, waarvan (bladz. 15, reg. 21 enz.) wordt melding gemaakt, wordt niet verricht, om de huiden te doen *zweeten*, maar is dienſtig om dezelven tot gelegen tijd toe voor *bederf* te bewaaren, of zoo lang, tot men eene gewilde hoeveelheid verzameld heeft: alsdan neemt men van dezelven van 10 tot 16 ſtuks, naar maate ze min of meer zwaar zijn, ontvouwd ze, en plaatst ze voor één' dag in 't water, haalt ze vervolgens 'er uit en laat ze uitſijperen. Daarna legt men ze (liefst op ſtroo) netjes uitgeſtrekt op elkanderen, zoo dat zich de hairen onderling wel aanraaken.

De *tijd* van de *broeijing* der huiden, wordt (bladz. 16, reg. 3. v. ond.) bepaald, *tot ze beginnen te rieken:* hieromtrent moet men weeten, dat dezelven al ſpoedig beginnen reuk van zich te geeven; het zekerer teken van genoegzaame *broeijing* is, wanneer zij *ſterk* rieken, en men het hair met den duim en voorſten vinger kan uittrekken.

Alëer men de van hair ontblootte huiden (bladz. 17, reg. 10.) vier of zes dagen in 't water plaatst, moeten zij, naar aanwijzing der 7de bladz., *gevleesd* worden. De *zuivering* (reg. 18.) geſchiedt, door de huiden met een fijn mes bijkans te behandelen, als de ſcheerder den baard: dit noemt men *poetzen*.

De (van bladz. 17, reg. 19, tot bladz. 19, reg. 22.) voorgedraagene behandeling, in zoo verre die bij uitlandſchen in gebruik mogte zijn, is ver van aanprijzenswaardig, maar integendeel, onnodig,

om

omslagtig, langwijlig, kostbaar, en dus verwerpelijk. De wijze op welke de huiden in de *waterverf* gedaan worden, (reg. 24.) wordt verricht, door 10 tot 16 stuks in bijzondere kuipjes te plaatzen. Deeze verf wordt niet alleen uit *Berkenrun*, (reg. 25.) maar ook uit *Eikenrun* bereidt, en veeläl op deeze wijze: Men neemt daar toe Run, waarmede gesmart zoolleer is gaar gelooid. Deeze doet men terstond in eene daartoe geschikte kuip, in welks eene hoek een afschutzel geplaatst is, zoo ruim dat daar een pomp tusschen in kan gesteld worden, en met gaten doorboord, om het zap te doen doorzijgen, en het daarïn doorgezijpte vogt alle agt of veertien dagen over de effen gemaakte Run te kunnen pompen, het welke de verzuuring van het vogt bevordert — en op die wijze wordt dit vogt in 4 tot 6 maanden zuur en bruikbaar. In landen waar het water natuurlijk hard is, gelukt het met dit zuure vogt het beste, en verëisschen ook zoo veel van dit vogt, met water gemengd, niet, dan in oorden, waar het water onzuiverer of zagter is: aldus is rivierwater beter dan regen- of putwater. Dit gebrek echter kan men nog al verhelpen, met bij dit zuure runvogt eene hoeveelheid gezuurd garstenwater toe te voegen. Zelfs kan men met dit laatstgenoemde vogt alleen goed gesmart Leêr maken; doch 't geen men wil dat niet zoo deugdzaam is, dan het met looizuurvogt gedreevene Leder; maar dit is denkelijk slechts een vooröordeel of eene inboezeming van zulke Looijers, wier omstandigheid zeer geschikt

is

is om het looizuur te gebruiken; daar dit middel voorzeker in zulke plaatzen aanteprijzen is, als zijnde het minst kostbaarste van alle anderen.

Wanneer de huiden in zoodanig een drijfvogt genoegzaam gezwollen zijn, worden dezelven in de verf gebragt, bestaande uit kortgehakte berken- of eiken bast, en omtrent in dezelfde hoeveelheid en op dezelfde wijze behandeld, als de Laven voor Twijfelaars, op bladz. 9. vermeld.

De Looikuipen moeten, volgens bladz. 20, reg. 10, niet slechts *met planken beschooten*, maar door *zwaare planken* waterdigt gemaakt worden. Voorts strooit men niet alleen op de huiden *één vinger hoogte* Run, (reg. 28.) maar ook, naar maate de huiden dikker zijn, meer, en dus wel eens tot de hoogte van *twee vingeren*. *Vol zijnde*, (reg. 30.) een kuip moet niet geheel met Leêr gevuld worden tot aan den rand toe; maar 'er moet althans een handbreed Kif (uitgelooide Run) overgevlijd en afgewaterd kunnen worden, om het bovenste Leêr voor de te sterke werking der lucht te bewaren. Op deeze bedding legt men planken, en na de afwatering eene lading zwaare steenen op dezelven.

De tijd, dat men de huiden in den op bladz. 21 gemelden toestand laat, bepaald zich niet zoo zeer, *naar maate men dezelven eene grooter deugdzaamheid verkiest te geeven*; maar naar maate het saisoen is, en de huiden dikker of dunner gestrooid zijn. Laat men de huiden op deeze eerste Run te lang blijven, dan bederven ze geheel en al. —— In stede van niet meer dan *een halve*

vin-

vinger, (reg. 11.) ſtrooit men deeze tweede Run omtrent $\frac{1}{4}$ minder op elke huid, en dusdanig voorts bij iedere rungeeving telkens $\frac{1}{4}$ minder dan eene voorgaande keer. *Anderen bedienen zich van duiven- en hoendermest*, (bladz. 23, reg. 2.) namentlijk, om alle Overleêr, na dat het gehaird en gevleesd is, in te konſijten, gelijk wij op bladz. 10, reg. 2, enz. beſchreeven hebben, om het daardoor zeer ſlap en mat te doen worden.

Van de op bladz. 30, reg. 1, vermelde hairen, worden ook, na ze gedrild en geſponnen zijn, gangloopers, vloerkleeden, en koêdekens geweeven; doch het gemeene of korte ſoort wordt veeläl tot ſchaapenhuiden gebruikt, om dezelven zoo veel te beter voor de wormen te behoeden.

Aan het ſlot deezer bladz. het eind van 't 3de hoofdſtuk zijnde, erinneren wij nog: dat de beste wijze, om uit de gebruikte en krachteloos gewordene Run brandſtoffe te maaken, deeze zij: dat men ze op een hoop werpe, ze aldus der broeijing en rotting overlaate, en ze daarna, wanneer 'er door die werking eene kleverigheid ingekomen is, in een' ijzeren vorm vleije, trappe, voorts 'er uit neeme, en ter drooging op planken plaatze; leverende zij alsdan voor de fabriek eene vrij goede brandſtoffe op.

P. J. KASTELEIJN.

✡

MISSTELLINGEN.

bladz.	*reg.*	*staat.*	*lees.*
6.	22.	zagt en buigzaamer	hard en onbuigzaamer,
7.	33.	leenig	leerig
8.	26.	's weeks	in agt weeken
9.	9.	keeren	keeven
9.	29.	10	20
11.	24.	agterplaatzen	agterplaaten
12.	6.	strijkmes	strijkstaal
12.	23.	makken	slakken
13.	15.	in	uit
13.	17, 20.	ketel	kuip
21.	19.	na zes of zeven	na zestien of twintig
21.	31.	zoolleer	gesmet leer
25.	16.	leenig	leerig
34.	15.	sligtraam	sligtmaan
80.	15.	sligtboom	verwitboom

IN DEN KAARSENMAAKER.

3.	15.	meer	minder
19.	9.	Fig. 20	Pl. III. Fig. 24.
19.	14.	veiligheid	vuiligheid.

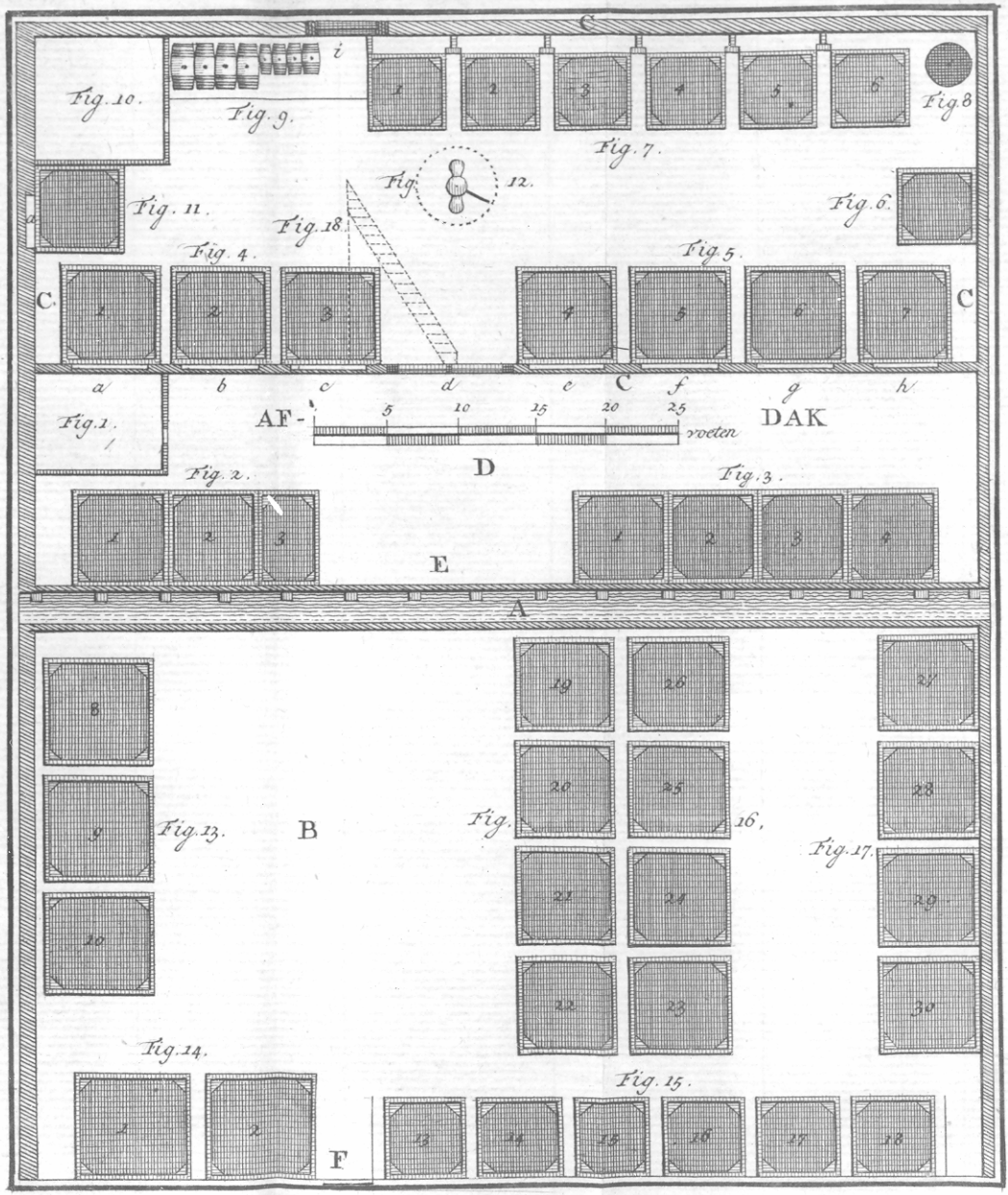
G
i
Fig. 10.
Fig. 9.
Fig. 7.
Fig. 8
Fig. 11.
Fig. 12.
Fig. 18.
Fig. 6.
Fig. 4.
Fig. 5.
C.
C
a
b
c
d
e
C
f
g
h
Fig. 1.
AF-
5
10
15
20
25
voeten
DAK
D
Fig. 2.
Fig. 3.
E
A
B
Fig. 13.
Fig. 16.
Fig. 17.
Fig. 14.
Fig. 15.
F

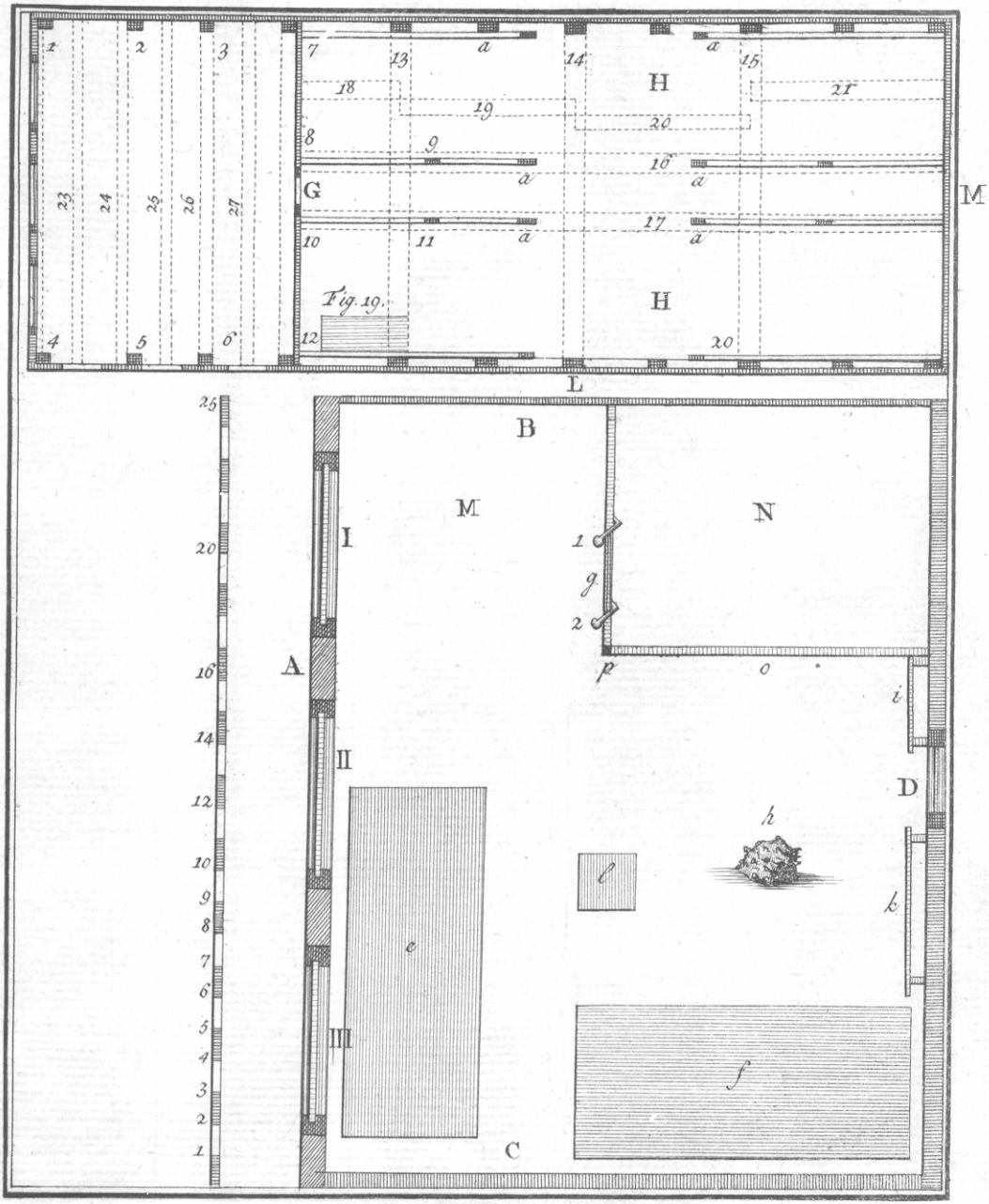
K
L
M
H
G
H
Fig. 19.
a
B
M
N
A
I
II
III
C
D
e
f
g
h
i
k
l
o
p

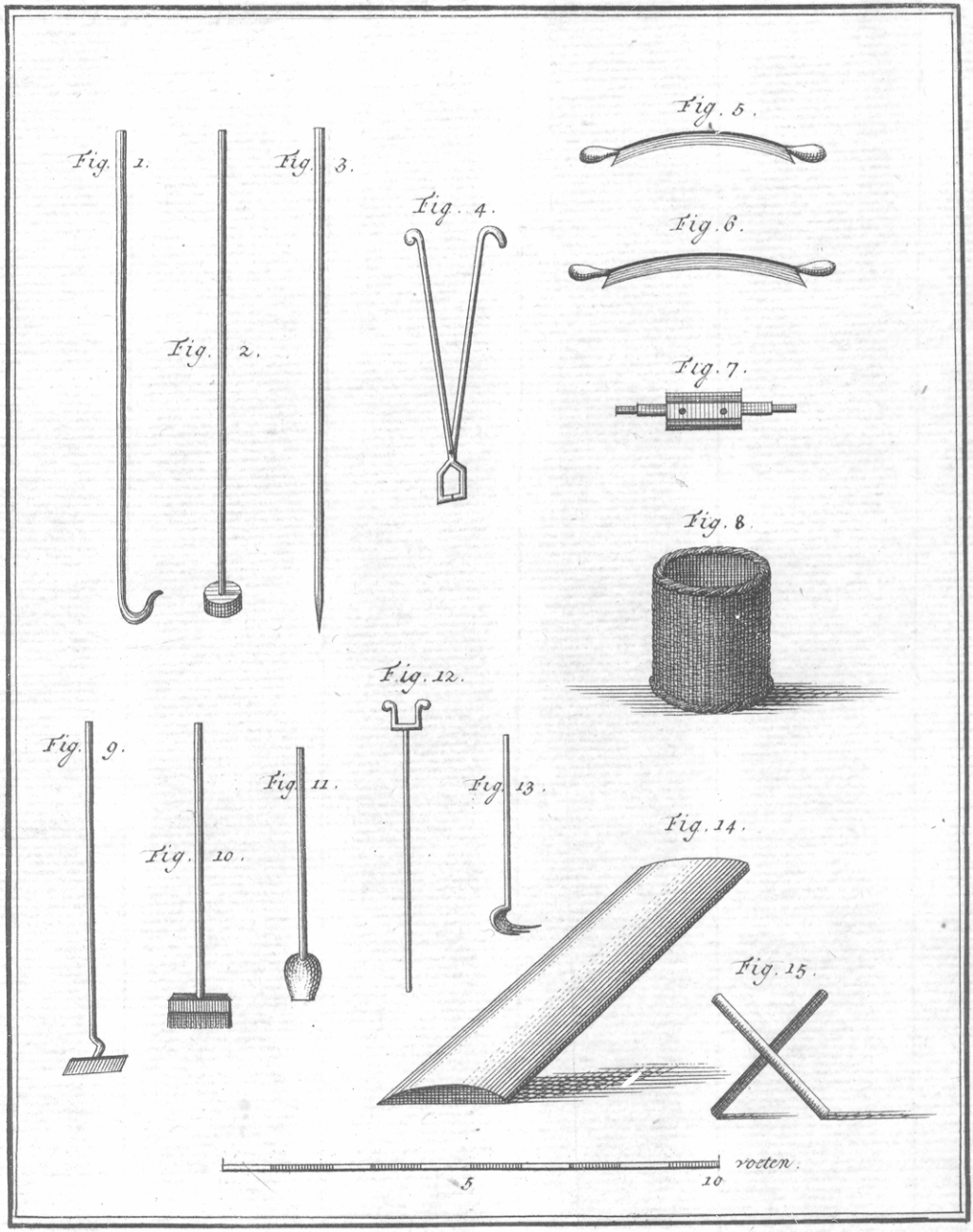
Fig. 1.
Fig. 2.
Fig. 3.
Fig. 4.
Fig. 5.
Fig. 6.
Fig. 7.
Fig. 8.
Fig. 9.
Fig. 10.
Fig. 11.
Fig. 12.
Fig. 13.
Fig. 14.
Fig. 15.
5
10
voeten.

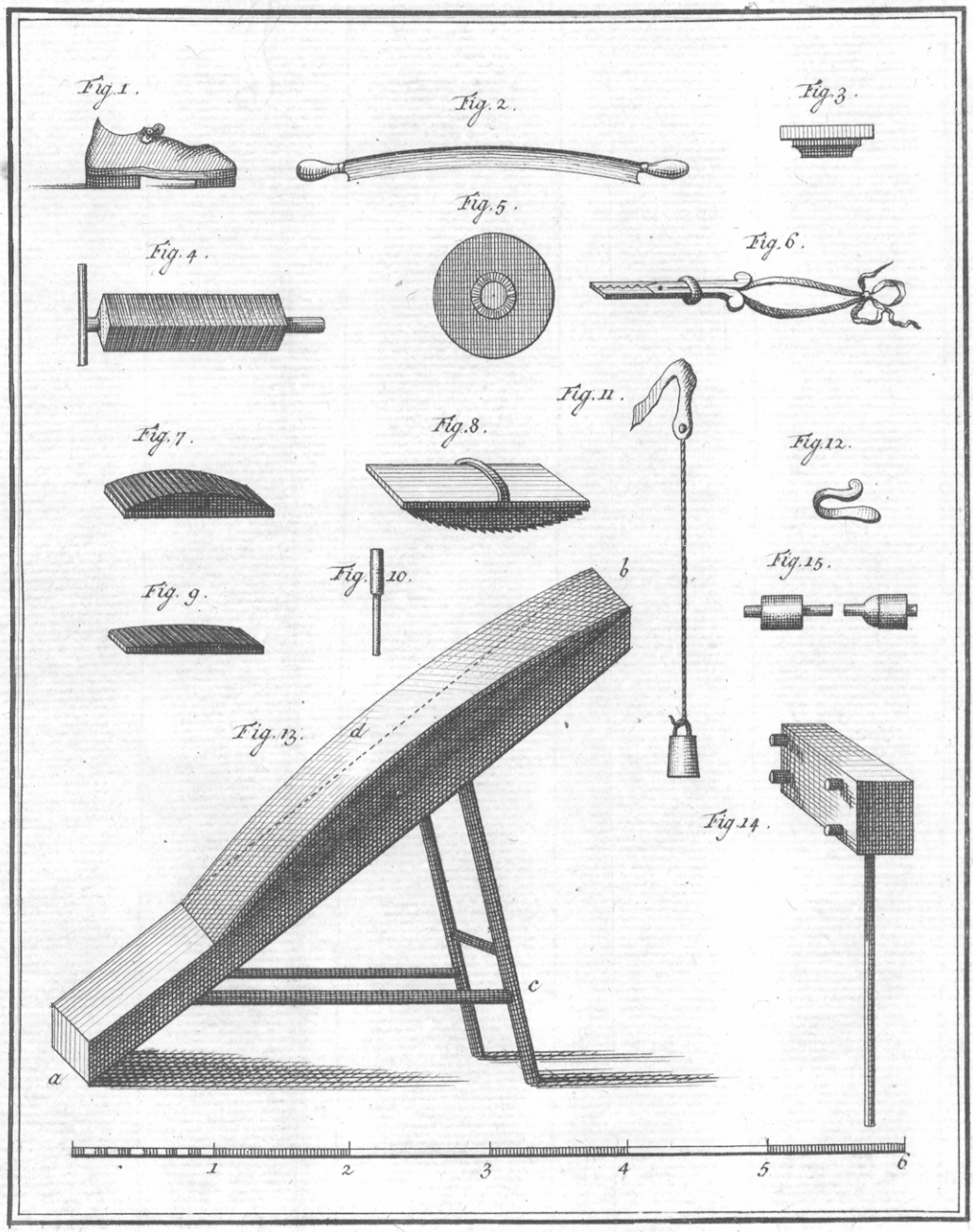
Fig. 1.
Fig. 2.
Fig. 3.
Fig. 4.
Fig. 5.
Fig. 6.
Fig. 7.
Fig. 8.
Fig. 11.
Fig. 12.
Fig. 9.
Fig. 10.
Fig. 15.
Fig. 13.
Fig. 14.
a
b
c
d
1
2
3
4
5
6

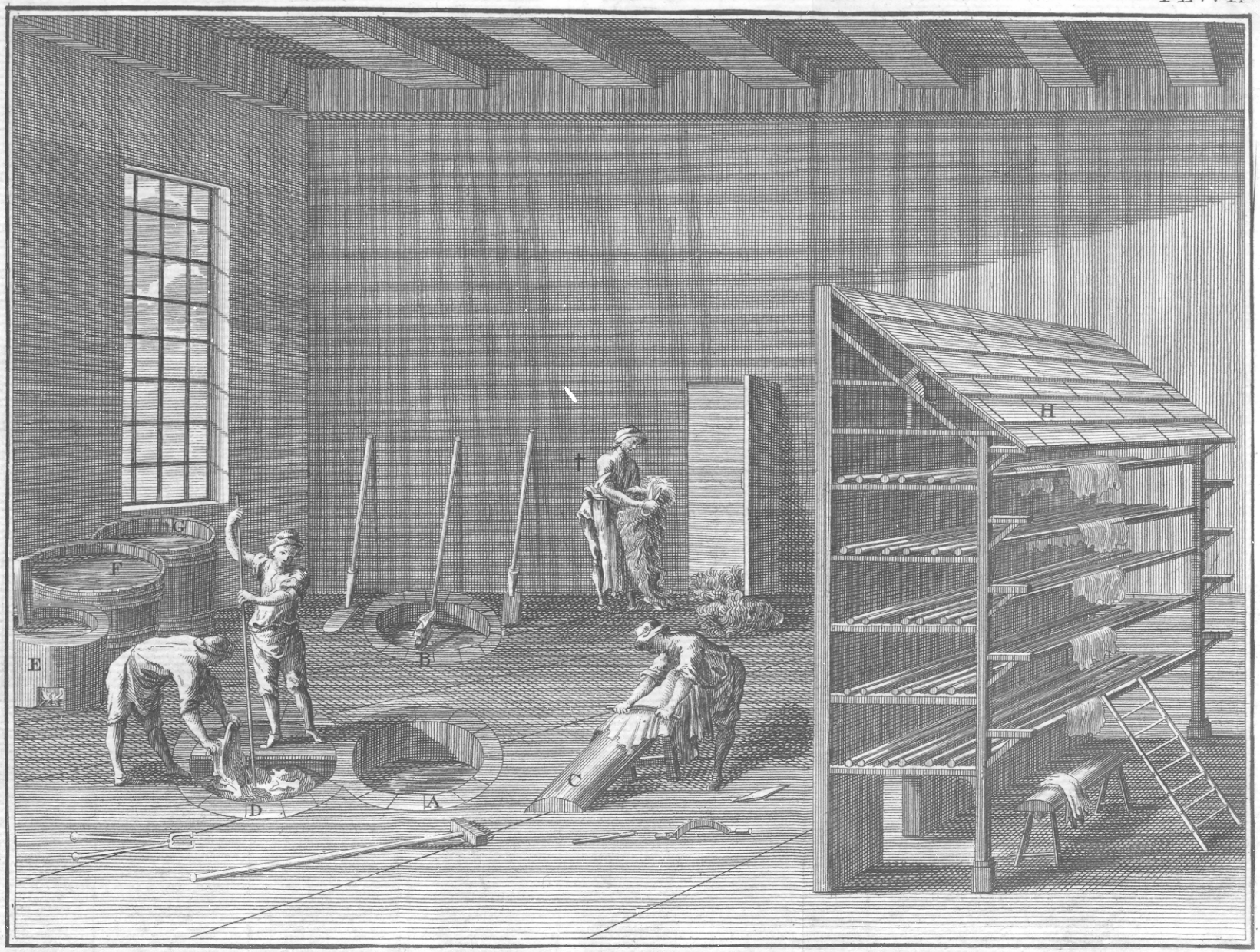
G
F
E
B
D
A
C
H

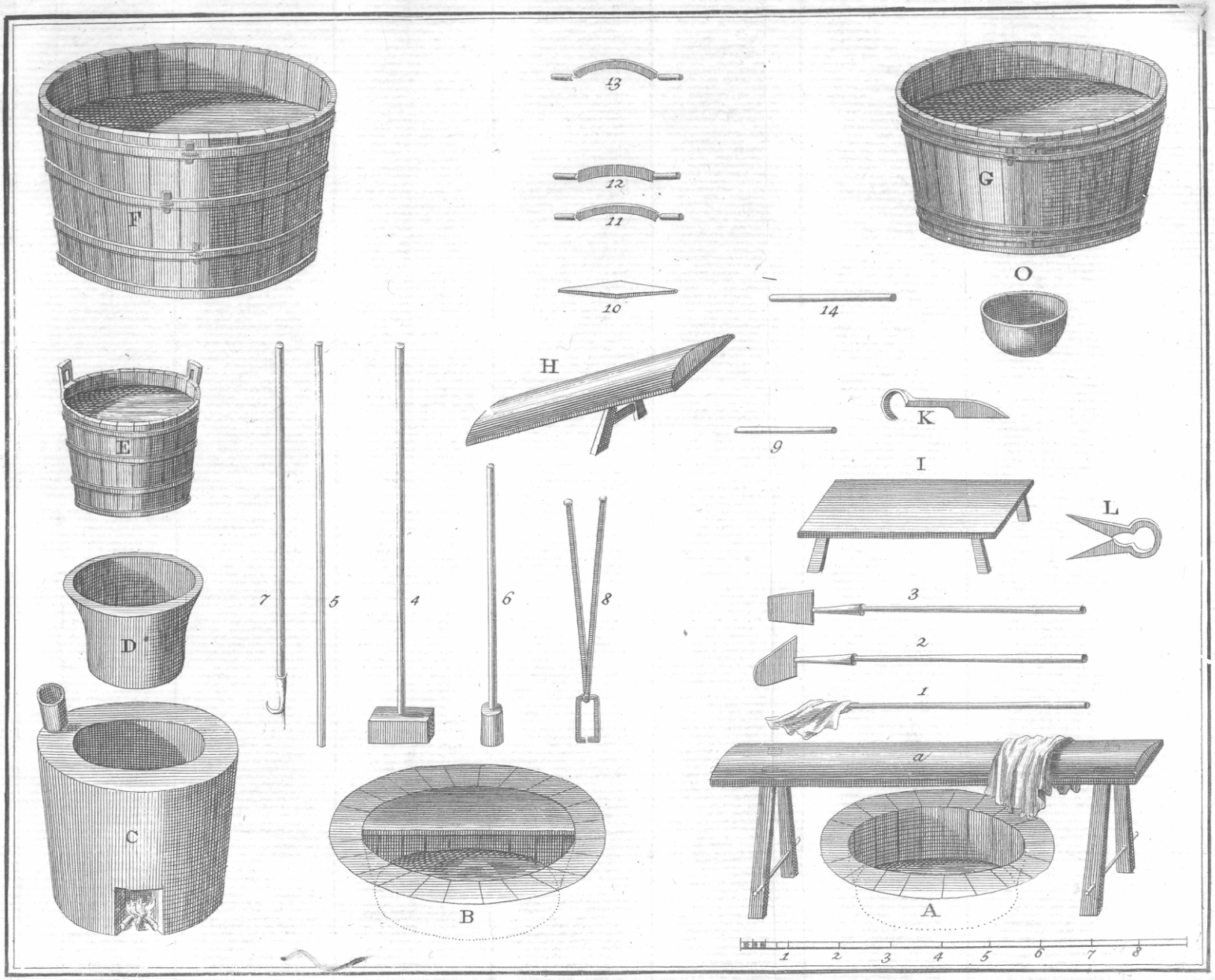
F
13
12
11
10
14
G
O
E
H
K
9
I
L
D
7
5
4
6
8
3
2
1
C
B
a
A
1
2
3
4
5
6
7
8

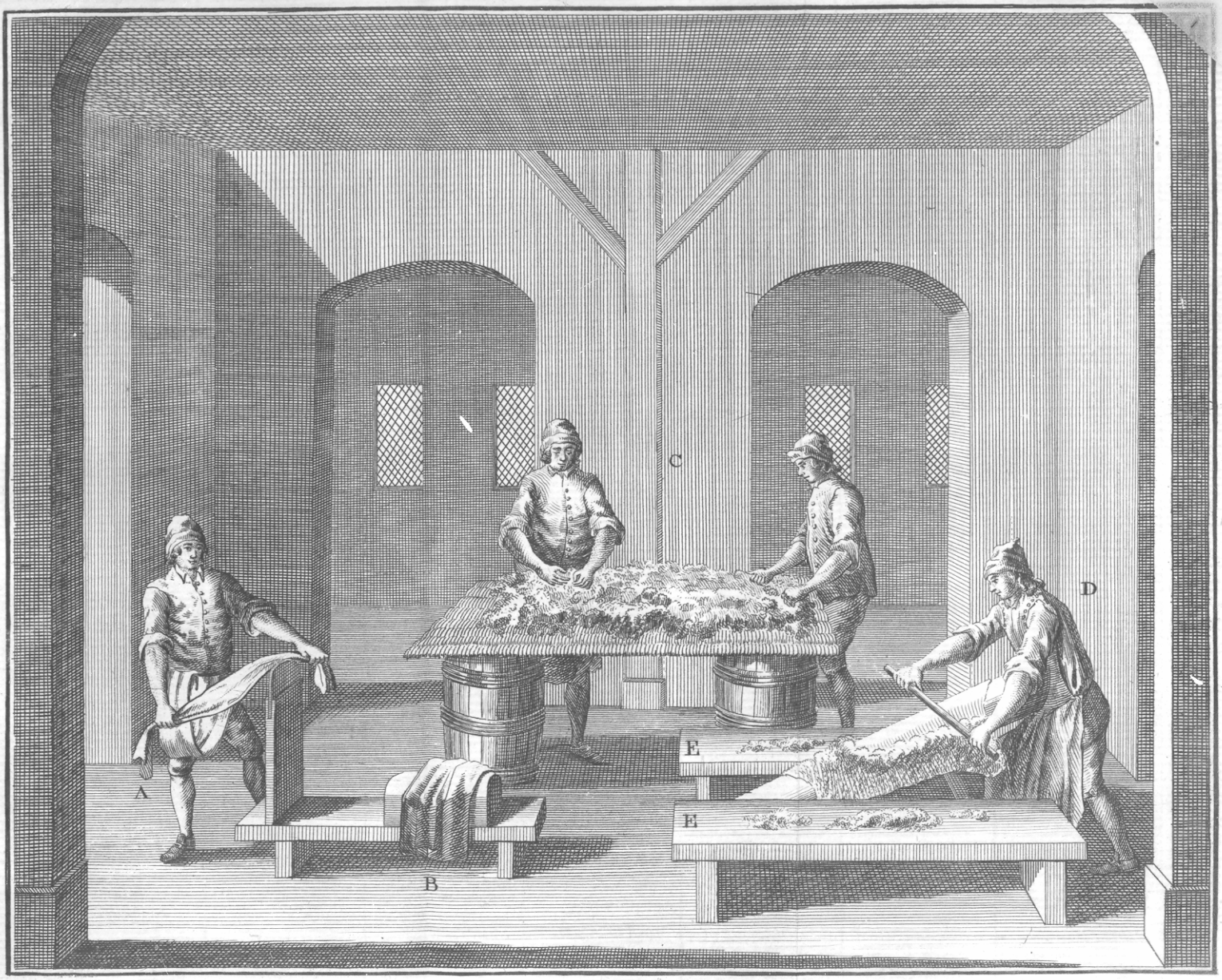
A
B
C
D
E
E